

י"ז (ג) וילך ויעבד. ככל מקום חכיר קרא צע"ל לשון הליכה, צנצ"א שער (ראה י"ג ג') כלכה
 אחרי אלהים אחרים ונעצדם, ונמסית (שם ז') כלכה ונעצדה, ובעיר הנדמח (שם
 י"ד) כלכה ונעצדה, ויחנן להיחור היחור חמור שבאיסורים שכל המורה זה כופר ככל המורה,
 וכמה מן ההתאמנות והתחזקות לריבה לנפש הישראלית אף להיחור הדיוט, להעזי פנים לפרוק מעליו
 עול מלכות שמים, לכן הזכיר לשון הליכה, כי ככל דבר הנלך לזריזות והתאמנות יחירה דרך
 המקרא לקשר זו לשון הליכה, כמ"ש בלשון וילכו ויצאו דערגלים (שם י"ג כ"ו): אשר לא
 צוית. רע"י ורצ"ע פ"י אשר לא נותי לעצור. תיקנו צוה לכל נעשה למעש, אשר לא נותי
 להיות, כי הוא צ"ה יולד הכל הוא לזה עליהם ויעמדו יחד, חמס גה זה לא היה לך להאמר,
 כי כבר הזהיר פעמים רבות שלא לעצור אלהים אחרים, ומפני זה אמר רנ"ו אשר לא נותי אינו
 מוסב על ישראל, אלא לא נותי לאזה"ע לעצדם. והדומק מצוה. והרע"ט פ"י אשר לא נותי,
 לא מניתי צום מות בחי"י שיוכלו לעשות כרונם אבל נחתי להם חק ולא יעצור, הסך מתעצות
 ע"ל שמשצו שכל עיר ועיר יש לה שר יכול כרונם להיעיז ולהריע ושהוא מטיב כשיעצדוהו,
 ע"כ. פ"י מלת לזה לשון מנוי שליטה וממשלה כמו נגיד ומורה (ישע"י כ"ד) דתרגומו מלך ושליט
 (בעפ"ה להאזער), וכן ולוץ לנגיד (ש"א כ"ה), ולזה את חנני על ירושלים (נחמ"י ז') כלן לשון
 מנוי שליטה וממשלה (דומה למשקל שקד שענינו לווי, מי שקד עליו ארלו, פקודי ה', ומשמע גם
 על המנוי והשליטה והממשלה כמו ויפקידוהו על ציתו, עשאו פקיד, פקודי החיל) כן לא נותי
 לא נחתי להם התמנות וממשלה. חמס אחרי שבאמת לבאי שמים יש להם ממשלה בתחתונים,
 לכן הוסיף שאין התמנות לממשלת רלוני ובחי"י, ויפה פירש מלת נותי, חמס לשון המקרא
 אינו בשלמות כי בחי"י והרלוני חסר. לכן כ"ל כי לבאי השמים נחלקים לשני מחלקות האחת יש
 לה ממשלה בעולם התחתון, והשני לא ידעו מהם חועלת ומאונה צארץ הלזו. וכפי הנראה מליחותם
 היא לעומת לבד הנעלם מאחור. כי שצעה כוכבי לכת שהוא משתבאי ולמטה הם פועלים צארץ
 הנשמה הלזו, השמש ממשלת פירות העץ והירח פירות הארץ, השמש מאיר לארץ מחך את האור
 ומחמם, והירח פועל בתוספת ותיקור המים צימים ונהרות, הם מוליאים קטורי הארץ וזהו מרביצים
 פני האדמה. וכן שאר חמשי כוכבי לכת פועלים הרבה צארץ ומחמת הם מולידים המתכות והאצני'
 הטובות, הם פועלים באיברים ידועים, זה ישמח לבד אנוש חה יעלזהו, זה מחדד השכל חה

ונחמנו את האדם. ונחמנו יצירה מיוחדת פעולת כל אחד מהם באלהם מי צמחה מי נחן מי נעושר
 ומי נחמנו. אומנם כל אלה ידענו מתועליות השבעה בוכי לכת כי הם קרובים לארץ אומנם
 הברכים שהם למעלה משבחי, ככונא דשניע שהחבר בנחמנו, וככונא הנקרא אורחונם הנראה
 קרוב לזמנינו (וכמורה בלי ספק הרבה מאלה שזפתם עדן עין אדם ורק בהתגלות כלי מחזה
 יותר טובים מאשר אחר יתגלה לנו הרבה מאלה מוכונים כאלה) העומדים צדונו של עולם גבוהים
 למעלה הרבה מאלה מו' בוכי לכת, לגבחותם הכללי משוער ולריחוקם מן הארץ כמעט אין נחמנו,
 לא ידענו מהם תועלת מאומה אל הארץ מחמת והם לנאי השמים שמתגלגלים בארץ דעת האדם
 נוטה שאין להכנע להם לעצדם, כי מתגלגלים זה הכחונה להם מיוחד בראשית צ"ה היא צמחה
 סמיכות מדרגתם, כי מתגלגלים איננה רק תשמיש וסירות לתועליות האדם, וכמו שאין מהרואי
 להאדון להכנע לעצמו המושג אחר ככה אין הדעת כותנת שיכנע האדם לנאי השמים שהם מתגלגלים
 חמיר לכת ולשמש את האדם ולתועליותיו. אומנם חותך לנאי השמים שלא הציג צ"ה הנורא
 ית' כמות תועליות לארץ מחמת, צ"ה הוא מקום למעט לאמר שמהרואי לאדם להיות נכנע אליהם,
 להיותו למטה בתכלית השפלות והם למעלה בתכלית המדרגה העליונה שמשמשים שם לפני ית'
 צמחונם ע"ז אחר "או לכל לנאי השמים אשר לא לויית" גם אותן לנאי שמים אשר לא נחמי להם
 שום מני ומעלה בארץ, גם לאלה לא תהיה נכנע להשתחוות עליהם ולעבוד אותם. והרביע
 שצמח ית' יורה שכל הנאמר אחריו הוא מאמר אחד שלם בפני עצמו ושאין "אשר לא לויית"
 מוכב על אחרת העבודה: (ד) גבון הדבר. מכוונת העדות (רש"י), וכת"א ויב"ע כיון שתגמול,
 לא כמו ושלחו מנות לאין נכון לו שפי' מוזמן כי אין לו טעם במקום זה, רק פי' עדות מכוונת
 בכל חנאי ששניהם שוים ומכווני' בין דרישות ומקירות בין צדיקות, אלו לא נמלאו דרישות
 מכוונים דרישות ומקירות וצדיקות, עדות בעלה, ופי' מלת הדבר, דבור של העדים, אבל לא
 מלאחי מלת נכון צדוק מקום שהיה פי' מכוון, אבל הר"ק כתב בצדק כן כלומר נכון צדי העדי'
 כאשר פקדה (כ"כ הר"ס). אומנם מלאנו כי אין צפיה נכונה, הנה יקרא נכון כאשר המתעב'
 מכוונת אל הדבור, וכן יבנו יחדיו על שפתך (משלי כ"ב) הסכמות הדבר והמתעב', וכל
 דרכיך יבנו (שם ד') יהיו מוסכמים בלתי מתנגדים, ומלת הדבר על הדבור כמו ומדבר דבר (ישעי'
 כ"ח), הדבר אשר דבר ה' דבר דבור על אפניו, ואלו דבר יגב, ותרגום נכון הדבר (ד"א חיים-
 זאבג אחר חיבראיינטייממענד). והמתרגם אמת נכון (בעוים, וואסר) אינו נכון לפי האמת:
 (ה) את האיש או את האשה. לפי שאמר בעיר הגדשה חתנים שמשמעותו שנים ומשמעותו ג"כ
 להוליא חתנים יכול שהם פטורים ג"כ כשעובדים בעלמם ח"ל כאן האיש אפילו אחד האשה אפילו
 נשים חייבות כספן עובדות (הגר"א), ולריך לרבות את הנשים כאן שלא נאמר שהאשה היא פטורה
 וכל ידעה מה ושאין לריך לדונה צער שצדקה זו להורות הפך דעותיה (רש"י): אל שערך.
 אונקלס ויב"ע למרע צית דין, ורש"י פי' אל שערך זהו שער שעבד זו ותרגומו לקירוף, יפה
 אמר הרואה, דהמתרגמים חמור יסוד תרגומם על הספרי, דליאח האם שערך. שער שגמולו זו
 ושער שדורו זו, ודברי רש"י הוא לפי דעת תלמודא דין (כתובות מ"ה) פ"ט. ובאמת כולל להשוות
 דעת הספרי עם דעת התלמוד, למה לדמור' האם בכתובות דבעיר שרונה ע"א סוקלין על פתח
 צ"ד, ע"ט. ולפי' אין אלו לריבין להגות בעל זרע אברהם צפי' לספרי (וע' ילקוט); והנהגה שם
 שער על פתח צ"ד כי מנהג הסופרים והזקנים לשבת צער העיר למשפט, כ"כ המתרגמים. ואין
 זה מקפיד, כי אין שם שער צ"ח על מצוא פתח העיר דוקא (ט"א) כי גם העיר צמחה נקרא
 שער כמו צערי הארץ (ירמ' ט"ו) שחרגומו קרוי ערעא, וכן יורה שם שער על כל המדינה
 כמו ויירש זרעך את שער אויביו, שפי' ארץ אויביו כח"ס ר"ט צ"ח, ובס' הרואה אחר בארנות
 מזרח נקרא סלך המלך או סלך המשפט שער (פס"א רע), וכן עד היום נקרא סלך הסולטאן אלל
 הימנעאליס (פס"א רע) וזהו ינארו הכתובים היטב כמו דברי ריבנות צעריך (אין דיינעם גע-
 ריכטעסאף), ואל' שער מקומו (דברים כ"א י"ט) (לס געריכט זיינעם אָרעטעס), אל זקני העיר
 הסערה (שם כ"ב), ולנוכחים צער יקראון (ישעי' כ"ט), אמת ומשפט שלום שפטו צעריכם
 (זכרי' ז') וכן כולם, עכ"ד. ולדעתי שם שערין הוא מענין כמו שער בנפשו (משלי כ"א) וימלא
 מאה שערין (חולדות כ"ו), ומורגל צפי' רז"ל כך שער חכמים (קאלקולירען), כי הסכמי' היוצני'
 על המשפט לריך להם אומר דעת היטב להעריך התוצע מול דברי הכתוב, ולשער באומד דעתן
 להוליא דינס בלדק עפ"י משפטי התורה, וע"ס הסערה ואומדן דעת הסופרים נקרא מקום מושגם
 שערין; ולפי' המכוון למעלה (בראה בלא תוכל לאכול צעריך) שהחורי' מוכנס בשם שער ע"ס
 שנותנת מעור ומדה לכל תנועת אדם ומעשיו, יתכן לומר שהזקנים הסכמים והסופרים העסקיים
 חמיר צמחה התורה ומשפטים יקראו ג"כ בשם שער, כי מדרך הכתובים לכתוב האיש לפי תדירת

ומעשהו, כמו שכתב בחוק המורה (יחזק' ט') שטעמו בחוק אשמי מורה, ואני חפלה (תהלים ק"ט) ואני מתפלל: (ו) על פי שני עדים. רבותינו למדנו: ומקרא זה שאין מיתה בלא התראה (ר"ה כ"א ע"ג), ומקרא א' ב"ח"א שם חמה ע"ז מהיכן מוכח, ע"כ. ור"ל שמתחלה עדים למדוהו, שערס יעד הוראתו ג"כ לשון התראה כמו: והועד צבעליו (ערכ' י'), וכן העד העיד בנו האיש (בראשית מג), ויש א"כ במלת עדים הוראה משותפת ומתחלת, על האנשים שראו את הדבר ועל ההתראה שהתרו בעובר (וארכענדע לייגען), ובמכות ו' אמר' סיני: צ' עדין מתרין צו שגאמר ע"פ שנים עדים, וע' בנסהדרין מ"ז ילפ' לה מן יומת המע עד שיחיר עלמו למיתה. וכש"ל היטב לדבר צוה בקצת יתר ביאור ח"ל, בכל המקרא אין לשון עדות בלא התראה והזכרה כמו העד העיד בנו האיש, כי אמת העדות בנו, חולתם רבים, וכן הן עד לאומים נחמיו וזכיר ומתרה לכלתי עשות דבר מיוחד, והוא קרוב צענין לנגיד ומורה, וכן עד הגל הזה ועדה המלצה לא יתכן למרש אחס מענין עדות לפני צ"ד, כי העדות צ"ד דהיינו לאחר מעשה וכלן העדות קודמת למעשה, כאלו לא חס אני לא אעבור וגו' מלכד כי העדות תהיה תמיד לפני אחרים וזאת הסודות עלמו וכלן לא תהיה רק לפני העובר עלמו, והנה על כרחך אין הסודות אלא שהם יזכירונו דריתנו, כי כאשר נראה אחס נזכר הנדית אשר כרתנו כאשר העמדנו אחס, והנה זה כאלו הגל והמלצה צפיהם יזכירונו ויזכירונו שלא נעבור אחס אים לרעה אחס, כי אחס המסקיד צ"ד עונה יקרא ולא מעיד, ואין ענין לשון העיד אלא הזכרה והזכרה, וכן המלות נקראו עדות להיותן הזכרות והתראות, ולא ילך הסם הזה אלא על המלות ל"ה. והנה צפיהם האינו נאמרו שתי השלשות, ועננה השירה הזאת לפנינו לעד, והטעם כי אחר שנחטא היה תסקידנו צו לאמר לדיק הוא ה' כי פיו מריתי, וגם קודם שנחטא כבר העידנו צו לאמר, אל תטעו פן תענעו, והנה צפיהם לפני צ"ד נאמרו ג"כ שתי השלשות, לא תענעו בדרך עד שיקר כי יקום עד חמם צאיש לענות צו סרה, ומכלן להתראה וזה"ל, כי המומקם התראה עונה יקרא ולא עד, ולא יקרא עד אלא העיד כלומר שהתרה, אעפ"י שצפיהם יכלול סם עד גם ההתראה וגם ההגדה צ"ד יחדיו, כי על הרוב שני הדברים הולכים יחד, דמ"מ אין עדות בלא התראה, והנה צענין המסקיד לא הזכירה המורה עדים, וכבר טען ע"ז חסם אחד לרשמי, שא"כ הרי כל מי שיש לו סוגל יבוא לצ"ד ויאמר פלוני הסית אחי ויספיק זה שיקללוהו. ואולם ר"ל אמרו כי גם המסקיד טעון עדים אלא שאינם נריים להתרות צו, ודי צפיהם דבריו בכתרי, אחת מנין להם? אכל מפני שאין ענין מלת עד רק וזכיר ומתרה והואיל ולא הזכירו עדים במסקיד הצינו שאינו טעון התראה, והצינו גם כן כי בלא שני עדים אי אפשר להמית אדם כי כבר כתוב לא יקום עד אחד צאיש, ע"כ אמרו שהוא טעון עדים אכל אינו טעון התראה, והנה דברי המורה ודברי הסכמים, שריים וקיימים: אם שלשה עדים, שנים ושלשה הם שני מקפרי מחולפים לענין נאמנות בעדות, שהם עולה הדעת לומר דדוקא שני עדים נאמנים אכל לא שלשה, ואחר שכתוב מן השכל שיהיה אדם עובר עברה שים עלי' עונש צ"ד בפרהסי' בפני שלשה, ששלשה כבר נקרא קצוץ ואסירי, כענין שאמרו חז"ל מלתא דמתאמר צאיש תלתא לית צ"י משום ליטא ציטא, מש"ה הולך הכתוב לומר שגם שלשה עדים נאמנים, זהו לפי פשוטו, ודמ"מ חז"ל דיעו, (רש"ם): יומת המת. מ"ה יתקבל דסייב קטול, לפי"י מלת המת למותר שהוא מוכן מאליו, שלא יומת רק המתוייב מיתה, אומם לרבותינו פי' יומת המת מי שהחיר עלמו למיתה (דער זיך דעם טייל פריי געגעבען), שכתבו צו אל תעבור שאתה מתחייב מיתה פלונית הס"ב הוא ע"מ כן אינו עושה, שמיצ עלמו מיתה צפוי, שחס לא הסקיר עלמו למיתה אינו נהרג. (בנסהדרין מ"ה): על פי עד אחד. מן הכיז השלילה נרדפת, ואמר שאמר ע"פ שנים יומת ידענו ש"פ ע"ה לא יומת, והוא מאמר מותר, לכן ארז"ל (מכות ו') מתי אחד, אחד אחד, ע"כ. כי מלת אחד יורה גם על ההתייחסות שבדבר כשהוא עומד יחיד בענינו ואין שני לו להלכרך ולהשתוות עמו (אייניג אין זיינער ארט), כמו ה' אחד, והוא באחד (איוב כ"ג), ומי כעמך גוי אחד, שאין לאחרים הנערפות והשתוות עמם, ולזה אמרו ע"פ את הכנס אחד תעשה בנכר, אחד המיוחד, ר"ל שכל העדר אין דוגמתו להציגו והוא לבדו יחיד דבר זה (עמ"פ סם בפתח), וכן כשיש חילוק הנערפות בין שני העדים מלד ראיתם את המעשה, אם שאין עד זה רואה את חברו כגון שזה העד רואה את הדבר משלנו זה חס משלנו אחר, או שאינם רואים את המעשה כאחד כגון צוה חס"ו, עדות זה נקרא צפי רבותינו עדות מיוחדת, והוא המוכון לרעתם במאמר לא יומת ע"פ ע"ה (פערליינעלער לייגען) כלומר עדות מיוחדת, שכל אחד רואה לעצמו את אשר נעשה: (ז) יד העדים תהיה. מלה בעדים לכמתו (ספרי) ואין רשות לשאר העם להמיתו חתלה (רמב"ם פ"ד מנסהדרין) לפיכך נקטע יד העדים מאחר שזקקו להעיד, דליכא למיקם צ"י יד העדים תהיה צו בראשונה, סעור סדון דנעיין קרא כדכתיב (בנסהדרין מ"ה

ו'ה' ז') ויחזק לכוונה זו חלה הכתוב פעולת העדים להעידו, באזר ה'יד, ולא אחר בלשון קלרה, העדים ימיתוהו בראשונה, כמו שאמר גואל הדם ימית את הרוצח, אבל הזכיר אחר ה'יד להורות בו קפידא זו, דבליהנהו אין מומיחין אותו כלל, והנה למה שלמדונו רבותינו בכל מקום שהזכיר לשון חסיה הוא לעכובא, דשני כצני עזרת ושני מלות מעכבות זאי' מדכתיב זהו לשון הוי' קדש יסיו, כלת חסיינה (מנחות ה' י"ט) פירות מציעית אינן יולאות לחולין מדכתיב קדש חסיה לכם, חסיה צהויתה חסא (קדושין כ"ח א') הכא נמי צעדים מדלף אחר קרא, העדים יעלמו זו יד בראשונה, אבל מהדר קרא למימר בלשון הוי', יד העדים חסיה, צא להורות חסיה צהויתה חסא ה'יד, ומתקק להעיד, ומעכב בנקטעה ה'יד, והנה שם בטהדרי'ן מקק' דפלוגחא דחנאי היא אי צעין קרא כדכתיב, ומדלגי במלורע שאין לו יד, וחמאו במוס' היכי דייק מהכא דצני קרא כדכתיב, דילמא שאני הסם דכתיב חסיה דרשין מני' לעכב, ע"ש ומצורא יוחר דצני הכ"ס פ"ד דגמעי' מ"ט, ולא זכיתי להבין דכריהם הא כאן צעדים נמי כתיב חסיה, וצוחר חמוהים לי דצני חסי' שם שכתב בפרוט, דצעדים דלא כתיב צ"י עכובא הוא דמחליקין צ"י צין נקטע לגידם, אבל במלורע דכתיב צ"י חסיה לעכובא אין לחלק בו צין נקטע לגידם, ע"ש אריכות דברים צ"ה, ולא ידענא הא צעדים נמי כתיב חסיה, ומאי טנא חסיה דעדים מחסיה דמלורע, ודצני החוס' וסר"ס אסתר ליישב ברוחם שחמיתם לאו אמלורע לחוד, רק אכולי סוגי' צין אמלורע צין אעדים' אעאי קאמר חלמודא זהו מטעם דצעין קרא כדכתיב דנימא אף דצעלמא לא צני קרא כדכתיב מימי צהבן צעדים וצמלורע דכתיב זהו חסיה קסדין זהו דליעכב דבליכא למיקם זהו קרא כדכתיב אמנם זה דסוק מחד וצפרו דצני הכ"ס, אבל דצני חסי' אין להם ציחור כלל: (ח) בין דם לדם, מלח צין אינו כאן מלח הימם כמו צין מיס למיס להנדיל הימם שצין שני דצרים, כגון שצא לפניו שני מיני דמים, ומופלא ומתוסס מומנו אחס מהם טמא ואחס ספור, כי לא מלאנו הסכרם לעלות לצ"ד הגדול ומצנח ספק כזה, אבל הכתוב ידבר מתקם שגפל צעלם דבר אחד לצדו כגון שיש כאן אחד משלשת מיני הדמים, דם נדה או דם זיבה או דם יולדת, ונחלקו צו חס דם זה מעמא או לא, חס או עמאה לידה או לא, חס או זיבה או לא, או שצא לפנימם אחד משלשת מיני הדמים, דיני ממונות או דיני נפשות או דיני מלקות, ונחלקו צו חס הוא חייב או לא, או שיש כאן אחד משלשת מיני נגעים, נגע חס, או נגע צחיס, או נגע צבדים ונחלקו חס הוא טמא או לא, לפי' אות למיד צמלת לדם הוא למיד המתחלק אל הפרטים, כמו שלשה עשרונים לפי (פינחס כ"ח כ'), לשצנע הכצנים (שם כ"א), ליום מצנע ימים, שמוכנס לכל אחד מן הפרים, לכ"א משצנע הכצנים, לכל יום משצנע הימים, כן לדם לכל אחד מן הדמים, לדין לכ"א מן הדמים, לנגע לכ"א מן הנגעים, ומלח צ"י הוא ע"ד ששמוהו רבותינו להטות צין המתחלפים, כאמרו צין צזה, צין צזה, צין כך וצין כך, כלומר הן כך והן כך, ועד"ו (ד"ה צ' י"ט) וכל ריב וגו' צין דם לדם צין חורה למזוה לחקים ולמשפטים. (עו"ס צחקתי כ"ז י"ב וצמחות למ"ד י"ז) וטעם המקרא כי יהי מופלא ונעלם ממך דבר למשפט, הן שיהי' הסעלם צאחד משלשת מיני הדמים, הן שיהי' צאחד משלשת מיני הדמים, הן שיהי' צאחד משלשת מיני נגעים, והתרגום הנכון צמלת צין כרנ"ד (עם זיחא), צין דם לדם (זיחא עם איינער דער בלוטסאפליקטע), צין דין לדין (זיחא עם איינער דער רעכטסזאכען), צין נגע לנגע (זיחא עם איינער דער אויטאפליקטע), והמתרגמים המדעים שחרגמו מלח צין (לוחסען) טעות הוא צידם: (יא) ימין ושמאל, אפילו מראים צעניך על שמאל שהוא ימין ועל ימין שהוא שמאל (כ"ה לשון ספרי), פי' דלפי מראה עיניך הם טועין צדין מי' חשומע להם; אבל חס ידוע צודאי סהם מועים, כצד אמרו צירוסלמי (רש"י דאוריית) חס יאמרו על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין אין לשמוע להם (ע' ר"ח ולד"ל), ולשון רש"י כאן לדין תיקון: (יב) והאיש אשר יעשה בזדון, מלח והאיש מוכב דם הזקן מהסם שצנחת מערי ישראל, שהוא מחולק צאחד מן הדמים עם הצ"ד שצנירו, שהוא מזהה לילך לצ"ד הגדול שצירוסלים, כמי' וקמח וצחא ועלי' וצחא, ועליו אחר ועשית עפ"י הדבר וגו' אשר יאמרו לך תעשה וגו', ועליו אחר במקרא זה, והאיש אשר יעשה בזדון, יראה חס חזר זה מהסם לעירו וסורה לעשות כסוראחר, או יעשה הוא צעלמו חייב מיסה, ודוקא סורה לעשות אבל חס שנה ולמד צאחרים כדצני ולא סורה לעשות ספור; לפי' מלח יעשה כאן כולל שתי כוונות חס פעולה עלמית (ער וירד טסון), חס פעולה סבובית ותרגומו (לר אויסאיצונג שפראנלסאסונג געצען) וכצד העירורו על פעולה סבובית הנהוגות צפעלים צצפלת צמה תלעק; ומת האיש ההוא, אין זה כללי לחיינו מיסה צכל מה שיעשה נגד מה שמוע, כי יש צו גדרים, כמו שציחור רבותינו (סנהדרין פ"ו) זקן מורה אינו חייב אלא על דבר שזדונו כרת וצגמו סעסא; ואף שאין הענין צעלמו הוא חייב כרת אבל אסתר לצו לה

ע"י קנה רחוקה מיי מיתה. דברי ר' מאיר. ר' יהודה אומר על דבר מעיקרו נתינתו
 מדברי קופרים: ויש צו להוסיף ואם מוסיף גורע ואין לנו אלא תפלין, כגון שחורם להוסיף מוטעת
 חמשה ועשרה חמשה מוטעות (עין פסוקי ד' ז'); ור' יהודה מנעם צענין זה מדברי ר' יוחנן
 לר"מ ככל דבר שזדונו כרת יהא מיי אעפ"י שכלל מדברי קופרים ולא יהיה העיקר מפורסם
 נתינתו כגון צדו מוטעות. ולר"י לא יחסיב עד שיהיה העיקר מפורסם נתינתו, וכדלענין עד לחילת
 חורה ויורק. ודעת רבי שמעון אפילו על דקדוק אחד מדברי קופרים מיי זק"מ. כלומר דבר
 הנלמד בל' מ"ג מדות, והכי איתא בפסרי על דברי תורה מיי ואינו מיי על דברי קופרים,
 כלומר על מה שהוא מיתה, והלכה למשה מסיני מיי מיתה נשום זק"מ ואינו מיי על דבר
 שהוא מדצנן. דלין לפרש דברי קופרים דפסרי הלמ"מ, דכ"ע סבדי דהלכה למ"מ אינו דבר
 חורה. (זה ללא כצעל זרע אצדס דמפרש לפסרי דעת ר' יהודה, דהא סתם פסרי ר"מ);
 והנה ר"י מורה נמי לר"מ דכל דבר שזדונו כרת וסגגתו טעלת מיי הזק"מ כל היכא דליכא
 תורה ויורק אלא דר"י לא ציי זדונו כרת וסגגתו טעלת דוקא דלפילו צייני עסם מסיני מיתה
 לזק"מ, ואין לנו אלא תפלין למעוטי טאל מייני עסם דעפ"י שיהיה צו כרי להוסיף ואם הוסיף
 גורע. ולר"מ נמי לא מסיב ככל דבר שזדונו כרת וסגגתו טעלת אם היה הדבר מפורסם נתינתו,
 כי דבר המפורסם נתינתו זל קרי ציה רב הוא ולא ציי ציה דבר על הרבה ואין צו מיוז לזק"מ.
 ומעשה שלמה שנינו חומר בד"ס מנדיה האומר אין תפלין מן המורה פטור, ודאי דהך רישא דים
 היל לענין החומר שיש בד"ס מנדיה, אע"פ דכתיב דמתינו לאו ד"ס היל לענין חמשה מוטעות
 שבתפלין. (זה ללא כלום מעשה ספ"ד מומרים ספ"י להלכא דר"מ מסיב זק"מ דדבר המפורסם
 נתינתו ומעולק בפירות המקרא). דברים אלה בפירות המקרא נלמדי מדברי הר"ן בפירושו
 לכתובות פ"א. וזה פסק הרמב"ם (פ"ג מומרים ס"ה) כר"מ ור"י, דר"י מורה לר"מ (ע"פ
 צייני עסם ר"מ), ובפסרי היראים לר"א מתינו מזה ל"ג כחז "וקיימא לן כר"מ לגבי ר"י ור"מ,
 ולא ידעתי הא אמרי (עירובין מ"ה) ר"מ ור"י הלכה כר"י, ר"י ור"מ הלכה כר"י, ר"מ ור"מ
 מלי חקור, וסיחך כ' בפסחים דהלכה כהן כר"מ לגבי ר"י ור"מ. וצענין זה ריחתי להרצ צעל
 טעלת אריה (בבב"א פ"ג צ"ג צ"ג) דמקשה על דר"מ טעלת (עירובין צ"ה ז') המנהי צ'
 זוגות תפלין נצנת אחא חסור כל מוסיף ומעו עילי כמטאוי א"כ מה מוסיף ר"י על ר"מ
 מרביא דקרא, דיוורק לחמיי תפלין, מה מוטעת הוא זה וקרא למי לי, הא ככלל דבר שציינין
 על זדונו כרת וסגגתו טעלת הו נמי הוראה זו, דאי זק"מ הורה לעשות ה' פרציות איכא כרת
 וטעלת עפ"י הוראה, דאי יולא שבתפלין אלא נצנת מיי כרת וטעלת, דכל מוסיף מעו לי
 למטא. ע"פ. ולמה טענתו עסם הר"ן אין מקום לקושינו, דר"י מוסיף אדרימ, מלכך מיהא
 עיקרו נתינתו, ולר"מ אף טאין עיקרו מפורסם נתינתו כגון צדו מוטעות. ובלשון שאלה ר"י עד
 מיהא עיקרו נתינתו ומופרש בד"ס ויש צו להוסיף ואם הוסיף גורע צל למעט כל טאל הוראה
 ומחייב עסם טאין לנו ציה אלא תפלין. והרצ צעל חוות דעת (במקום ס' י"ד) הניח צ"ע
 אדעת הרמב"ם שפסק (פ"א מילת ספ"י) דהגיל לילת על לילת ומחייב להוסיף, דמסורות אעפ"י
 שמתן אחת מעמיהן שבתפלין סקל את הכל, וכשהחיר או מתן המוטעות נמלא הסקל נעשה
 מן העשוי מעשינו הראשונה פסולה היתה, איכא אדרימ סתם כנסתה וסליכא לילת ומעו
 גרוע ועומד, האיכא למפרך האיכא לילת דהגיל לילת על לילת ללא גרוע ועומד, דקדום טעליל
 הילת השניים היו הראשונים כשרות, ועכשיו צדוקסמו אפסלו, וכן הקשה בשאלה אר' ס'
 לז"ד. ולא ידעתי לכוין דעתו ציה, דהא מקור דעת הרמב"ם ציה דפסק כר"מ דלומר (מנחות
 מ') ממאי דגברא לאוספי קמתיין ללמא לבעולי קמתיין דב"ת ליכא מעשה איכא, ופליג ציה
 אדרימ דלומר הסתא צ"ת קלי מעשה לא הו, שהוא לשון נתינתו כלומר כיון דהגלגל לילת
 נתינתו עבר על צ"ת שפיר טענת מעשה ואין זה נקרא מן העשוי כמ"ס ח"מ ע"פ שם שרמב"ם אינו
 מפרש דברי רבא אלא כלין מפרשים, וכבר ציאר הרב פ"י (אריז' ס' י"ד סק"ט) דלכרז המיל
 למוטלת כשרה היינו רש"י לא מתן חד מהך לילת ומחייב קיימו, והכי ע"פ שם שרמב"ם כ' שכן
 מנעם מדברי רש"י וכן הרב מהר"ם צאנעו (בבב"א מדברי הלכ' לילת) הוכיח דמנעם רש"י ומתי
 ורמב"ם דלף ללא מתן ח' מהלילת כשרים דלא נסבלו ע"י ההקפה דכלאו לילת חקור אלא
 שגורב על צ"ת כ"ז טלא מתן ח' מהם. והסתא אף לר"מ מעכמת לה דצדוקסמו מנעו ואיפסלו
 לילת הראשונים, מיי כיון דלכרז אינו מנעו המנהי צדוקסמו, וגם אי מחייב קיימו הם כשרים,
 איכא חו לא מלי הס"ס למפרך אריז' ור"א דלמתי אין לנו אלא תפלין הא מעכמת לה דהגיל
 למוטלת, וכי גברא אגברא קרמיה, ואף לר"מ מעכמת לה, אינו לא סבדי כותי אלא דלכרז
 טאין דהגיל למוטלת כל המוסיף גורע. אמנם על הרמב"ם איכא לעיני טענת ספ"ד מומרים

ומיוז זק"מ על תפלין הלכה מפני הקבלה אבל אם נתלקו במלך מלך בן לולב או לילת פסח
 מן המיתה. ולפיכתי' הים רחוי למיינו בהטיל למוסלת. וכל אחרי ההתנוטת דברי הרמזים
 שכתב ודבר זה עזק"מ לא נעשה במלך מיע כ"א בתפלין היא הלכה מפני הקבלה, ולא אמר שהוא
 מקרא דמפני המורה אשר יורוך דמני' לילך כ"י צפי' מורה ויורוך ופירשו ר"א ור"א דלרי' אין
 לנו אלא תפלין (עיי' שפי' ע"ז), והנה טעמו של הרמזים מדכח (פ"א מנמרים ה"ב)
 דברים שלמדו אותו מפני המעשה והם מורה שצ"ע, ודברים שלמדו מדעתם בלשון מן המדות
 שהמורה נדחת בהם, ודברים שפלאום סייג למורה לפי מה שהעשה לריכה והם הגזרות והתקנות
 והמנהגות, כל אחד ואחד מאלו שלשה דברים מיע לשמוע מפני צ"ד הגדול, והעוצר על אמת עתה
 עוצר בל"ת, הרי הוא אומר על פי המורה אשר יורוך אלו התקנות והגזרות והמנהגות, ועל המשפט
 אשר יאמרו לך אלו דברים שלמדו אותו מן הדין בלשון מן המדות, מכל הדבר אשר יגידו לך
 זו הקבלה שקבלו אדם מפני אדם, מנחל דעתו דקרא על פי המורה והרי הוא מדבר מכל
 המלות הטוללות למייז כל אי מיערל, ולמרות זה כל המרטיים שמונים עליהם לקבלם מצידי
 הגדול, איך זה לא מלין למימר דילך מקרא דעל פי המורה והרי שבה למרות על עשה אמת פרי
 (תפלין) למייז זו אמת הזק"מ, ומדפיין קמחא דמחני' שאלה למייז הזק"מ בלשון מוספות, ע"כ
 שאינו מקרא דעל פי המורה והרי כ"י, כ"א שכן זהו להם ההלכה מפני הקבלה. והשתחא דלחנין
 להי' שהמיוז דזק"מ בלשון מוספות מפני הקבלה, זהו אין צדינו להוסיף ולדמות מלה
 אחרת לתפלין ולמייז זו אמת הזק"מ, ואף דלשכחין גם מלה אחרת שילמדו זה ארבעה תנאים
 בתפלין שפיקרו מהם ופירשו מר"ם יש זה להוסיף ואם מוסיף גורע (דהיינו להסיל למוסלת)
 מיע אין למדין מההלכה שפירשם תפלין לבדה. ומלכד זה אין למילך לילת מוסף, דתפלין היא
 מלה תמימה שפירשם להשגל אחרי לקיימה והמנוע מלקיימה עוצר בלשון מוסף, אבל לילת אעפ"י
 שהיא מורה גבולת מיע איהם רק מלה מקיפת שאינו תמימה מלך הדן לקנות מלה להמנעק כדי
 לנפוח זו לילת, איך כמו שלא מייזה המורה מיתה לזק"מ רק במוספות כמייזי כריתות, לא בקלות
 כמייזי לאוין, ככה לא מייזה ההלכה מיתה לזק"מ רק בצטול עשה המורה בתפלין לא בקלות ממה
 כלילת. אמנם לרי' דמקרא דעל פי המורה והרי לילך בדרך כלל שהזק"מ מייז דבר שפיקרו מהם
 ופירשו מר"ם, ור"א ור"א שהוסיפו בלשון מוספות עור שני תנאים, שפירשם יש זה להוסיף ואם מוסיף גורע
 (והרי תנאים אלו שהוסיפו כתב הראש"ד בהשגות שלא להם מן לא חסור מן הדבר כלומר לרי'
 שהיה שם הדבר ולא יסור ממה שלא יסבול אותו בחוספתו ואם היה גורע הרי אין שם דבר.
 ולדעתי יא להם כן מפי' דקרא ועל המשפט אשר יאמרו לך, דמנחל יורוך ילפי' פירושא דר"ם
 על דבר שפיקרו מהם, והיינו דמוספות דקרא הם ארבעה. והגדל שאין להוסיף על ארבעה,
 ושההוספה מוגרעת ומוסלת הפיקר הוא נקרא משפט, שהורחבו מדור המורה על כוונה מיוחדת
 בלא תוספת ובלא גרעון, כמו יכלכל דברי המשפט, ארבעון על משפטו יצא) והם ר"א ור"א שקרו
 אחר הכלל הזה שאמר ר"י למלה מלה שילמדו זה ארבעה תנאים אלו ולא מלאו אלא תפלין
 (עיי' בהשגות הראש"ד שרי' ר"א ור"א הם שאמרו אין לנו אלא תפלין כלומר שזה הסבון לא נמלא
 אלא בתפלין) שפיר קשקיל וטרי' תלמודא עליהו למלה גם מלה אחרת שילמדו זה ארבעה
 תנאים אלו שיוכלו לכתוב חוץ כלל דילך ר"י מקרא. אבל להרמזים שהלכה מפני הקבלה היא למייז
 בלשון מוספות, בודאי אין צדינו להוסיף מלה אחרת למייז ולקבה זו לא הזכיר הרמזים ארבעה
 תנאים שאמר ר"י ור"א ור"א, לא מפיקרו ולא מפירשו, לא מן המוספות ולא מן הגרעון רק כתב
 סתם חוץ ממהות תפלין כיכל המורה להוסיף מוספות שמינת בתפלין ה"ז מייז והיא הלכה מפני
 הקבלה. והנכון זה דברי הרב מהר"ם נגעו שם שכתב מדקאמר תלמודא יש זה להוסיף ואם מוסיף
 גורע, משמע דמקורו הוא רק כ"א שהוספתו קיימת, ובניטל ממנו המוספת מחר להשכחו ומ"ה
 כ"א שלא ניטל ממנו המוספת עוצר על צ"ת, אבל בהטיל למוסלת דאף בניטל ממנו המוספת
 נשארו בתפלין, ככה"ה הרי ג"כ גורע ועומד, כמו אם התפיל הגרעון קודם שמונה ויהי שגשאר
 בתפלין אף כשיסלק המוספת הרי ג"כ גורע ועומד וגם לפי אין עוצר על צ"ת שפיר אין כחן
 מלה כלל שכתב נפסלו הליכות, ודע שיש זה דעה אחרת, דר' יסור' דלמור על דבר שפיקרו מן
 המורה ופירשו מר"ם ור' פליג בגמרי אררי', ואין זק"מ מיתה רק בתפלין והוא דעת ר"א
 שהציח הראש"ד בהשגה. ור"ל הרי' במידותיו, למאי דלאר' אליבא דרי' אין לנו אלא תפלין קשי'
 למאי דדע ר"י כולי קרא דרי' יסלג והרי שאמר שאין לנו אלא תפלין קרא דבין דם לרס בין לדין
 לדין בין פה לנגע דברי ריבון שפירשם למאי דרשינן ל', ואמרו בחוספות דרי' הגורע קרא לא
 מוקים להו בלשון מנחל שיהא מייז על כלן אלא שמונה היא לשמוע לכן בכל אחת דיינים שטוללין
 כל מלה שנתורה, אבל במיוז זק"מ כתיב על פי המורה אשר יורוך ועל המשפט אשר יגידו לך
 תעשה

תעשה ולא תסור וגו' והאיש אשר יעשה כדון וגו' לומר שלא ייבחר הכתוב מיתח' לזק"מ אלא עד לחיבת תורה וירודך כדכרית ר"י, עכ"ד. ואין ספק שלא כוונתו בזה (כנסהדרין פ"ח ז' ד"ה ואין לנו) דכ"י יסוד' כל הכך דרשות דרשנין לעיל מקרא דכי יפלא לא חייס. וראיתי להרצ בעל טורי ארץ שם זכ"ה שכתב על דברי החס' אלו, איזה תלמיד טועה כתבם ולא ילא מפני כדושינו בעלי החס' דעל דם ודין ונגע דכתיבי בקרא כדכ"י מי איכא דלא חייס. ואילו ראה הכ"ז זל דכ"י הר"ן צמ" ודעת הייא בהשגת הראש"ד היה מורה שהם דכ"י בעלי החס' צענחם. ואפשר דכ"י דקובצי להחוספת משוי עלי' כמשאוי, אול ג"כ צוה צטיט החס' דכ"י פליג אדכ"י לגמרי, ואין מקום לקושינו עליו שהזכרתי למעלה: (יג) וכל העם ישמעו. מובאן שמועתינן לו עד הרגל, וממתינן אותו הרגל (כס"י) מומתינן דכנסהדרין ד' פ"ט כר"ע) ואע"ג דצמחית נמי כתב (ראה י"ג י"ב) וכל ישראל ישמעו, וכן בעדים זוממין (נאמר י"ט כ') והנשארם ישמעו. וכן צנן סיומ אחר (כי מלא כי"א כ"א) וכל ישראל ישמעו, ולא אומרים צוה שמועתינן להם עד הרגל, דדוקא צוקן מומרא שמינו נהרג אלא צצ"ד הגדול שצירושלם כדחן החס, לכן שייך לומר צו המהנה שצרגל כל ישראל עולים לירושלים, אכל צאינן שסורגים אותן צצ"ד שצעירים, מה אהני חס יומתינו צהם עד הרגל, אטו כל ישראל יצאו צהקן מקומות לראות מומתינן שם. ואע"ג דכ"י השצי שם לר"ע דמי כתיב יראו, ישמעו כתיב, למ חס ל"י ר"ע, דאטו כל ישראל העולים לרגל שכימו החס צצ"ד הגדול צהסיא שעתה שמועתינן אותו להכתוב יראו, וספיר כתיב ישמעו, דאחר שהמיתוחו שמועתינן כרו צירושלים פ' נהרג על שיהי זקן מומרא, ומיהו אין לר"ך לשלות שלוחים כמו צאמרים, דהא צרגל כליו יחצי החס, ולא מומתינן שלוחי דמי דינא צכדי, (ומשכיל לדוד) ועל טענת ר"י איך מועינן את דינו, י"ל דלא חס ר"ע להציצו. כיון דכל ענשו של זקן מומרא הוא שידעו כל העם כה הקבלה כדומתינו הקדושה שכל המולק עלי' אף שהוא מופלא צצ"ד כיון שהרצם מולקים עליו יש לו לפזור מדכריו ולהודות לדכריהם ולא להרצות מחלוקת, לכן איס מופלא צצ"ד כזה שהוא קמוך צנסהדרין והוא חסם כאחד מחכמי ישראל ויס צידו קבלה כמורס דין ומורה צדקים כמו שידעו הם ואם יודע לרצם שצאחד מן הדינים ימרה עס"י צ"ד הגדול שצירושלם וירס לנשות הסך דכריהם, צוה נולד ספק צלצ כל שומעינו על אמתה הקבלה, כי יאמרו הלל זה האיש גדול צמורה והוא כאחד מצ"ד הגדול שצירושלים, והוא מולק עליהם צאחת מן הממורות צדכר שיש צדוהו כרת וכדומה זה הוא מופת צדור שיש מקום להסתפק צמתינת הקבלה שצידיו מומרה שצנע"ס, וכיון שצמחם להמון פתח ספק צאחת, יתכצ ספק זה צבולו, ויהי הולכים ומסתפקים צכל מנהה מומות המורה, ותסיס דעת כל העם חלוי' ומסופקת צכל אמת מומנות, חס האמת צפי מקצלי המורה שצנע"ס, אור כוונת כדומי המורה מקורה ציד כל אחד ואחד מציני חסם, וכל איס ואיס יסרם המקראות כפי צצרתו, הנה לגדול המכשלה שציד הזקן המומרא, שילייד ספק צלצ העם על אמתה הקבלה שהיא צאמת חיינו צצו"ז ואורך ימינו צצו"ס, לכן הוקצ לו עונם גדול שמינו צכל חייני מיתוח צ"ד. אף שצכולם צמרינן אטו מלענות את דינו שמועתינן אותו מיד אחר גמר דינס מ"מ המומרא אף שמיחתו צקלון שצמתינת צחנק, מ"מ צוה מומתינן עליו ומענינן את דינו, אף שצממר דינו צצ"ד שצצעירו שולחין אותו לירושלים וגם שם מומתינן מלמתינו עד צוה הרגל, ועונם זה עליו מדה צמדה, הוא הטיל ספק צלצ העם להיות חלויים ומסופקים צכל הדכרים שסייהם חלוי צהם, גם הוא חיי חלויים לו מנגד זמן מה ולא יאומין צמינו, וכל רגע יפסה על מיתוחו. ואחרי שצענם צמינו צענוי דינו חס אס"כ צמיתוחו ימורה, צכל מומייני מיתוח צ"ד שמוחדינן, תהיה מיתוח עס ענוי דינו כפרה גמורה על מה שהמרה. — ואם תשאל אומאי ספק וחמי צמתינן (כנסהדרין ל"ב) אין דנין לא צצצת ולא צצ"ס מטעם ענוי הדין, הו איכא מיתח זקן מומרא שמוענין את דינו ויהיה מומתינן לדורו צצצת וצנע"ס, זה אינו דמספט אחד יהיה לכס אחר רממנא, משפט השוה צכולן. כדאמרי (כחצות ל"ג) כיון דרוב זוממין לאו צני המרה ניסור. גם צנן גרועה וצ"ח ל"ל המרה, הכא נמי כיון דצכולהו מיתוח צ"ד יש צהם ממוס ענוי הדין ואין דנין אותן צצ"ס וצצת, כן צוקן מומרא הכי דינא דמספט אחד שוה לכילן. — עס"י הדכרים האלה דגם לר"ע רק צוקן מומרא מומתינן עד הרגל, אכל צמחית וצן ס"יו וכדומה כיון דמיתחן צצ"ד שצצעירם שמינן שם חומעלה צממחנה עד הרגל כיון שצהם אין צרגל סרכוס יומר מנצחל ימיס מומתינן אותן מיד. מזה ככוויס להצין הצדל הלשוות שצין זק"מ לשאר חייני מיתוח צ"ד, דאחן כתיב וכל העם ישמעו, וצמחית וצין קו"מ כתיב וכל ישראל ישמעו, דצוקן מומרא שמיחתו צירושלם צרגל שהוא מקום חמן קצוץ כל ישראל אחר צו וכל העם, שהוא שם הקצוץ, כדודע שסם עס הוא מומלה עס (צציר"ק) שהמחמו על כל אופני הסחוף והצצרה והלידוף צומן צמקום וצענין, כן שם עס (צקמ"ץ) יורה על קצוץ סרטיס שיש להם שנין זה עז"ר ע"י כיומם אור דת והכנה אור שאל

שאר ענין, שנגל כל ישראל קבולים יחד בירושלם, לכן קראה בשם עם שהוא שם הקבוץ, אבל בשאר חייבי מיתות צ"ד שמיחזק צ"ד שבעירים, ואחר שהותחו שלוחי צ"ד ומכריזין בכל עיר ועיר ענין מיתחם, לא חזר בהם וכל העם ישמעו, רק ישראל, שהוא שם האומה ביחס על אציהם ואינו שם הקבוץ כי גם כל פרטי שבאומה יחזרו בשם זה, ולכל ישראל צמחנותיהם צעירותם יחודע הדבר, לכן חזר בהם וכל ישראל ישמעו, וקרוז לומר דעיקר דעת ר"ע מיוסדת על לשון וכל העם שגאמר צוק"מ, לא על ישמעו, דאית' ללשון זה גם צמחית וכן ס"מ ויש צוק"מ עוד שנוי לשון, שאמר זו ובערת הרע מישראל, ובשאר חייבי מיתות חזר בשצעה מקומות, ובערת הרע מקרבך, דבשאר מוותי צ"ד שהוא צ"ד שבעירים, ומקרב אנשי מקום מושבו מצערין אותו שפיר נאמר בהם מקרבך. אמנם צוקן מונח שאין ציעור מיתחו מקרב אנשי עירו, כי שלוח מי לירושלם ושם ציעור מיתחו, לכן לא חזר מקרבך, רק מישראל, שחצער וכלל האומה, אמנם גם צמיתת ח"א ח"ב (כי חלל כ"ב כ"ה) ובערת הרע מישראל, ולרץ ציחור למה לא חזר שם מקרבך, ולומר כיון דאיכא צאטת איש מיתח שחיה צ"ד שבעירה, דהיינו כשהזות ע"י קבוי וסמירה שחיות ע"י הסקאה צ"ד הגדול בירושלם, לכן לא חזר שם מקרבך, הוא דמוק: (שז) לא ירבה לו סוסים. לו לעלמו (פ"ר יז) הוא דלא ירבה סוסים צטלים להרמז דעתו ולהתגדל צרוז סוסים אבל כדי רכבו ופרטיו להלחם צאייציו מותר, וכן כסף וזהב לא ירבה לו, לעלמו הוא דלא ירבה, שלא יקטש ומס גדול כדי להטעמר רק כדי הולאת שגר חילותיו, אבל אם סקטו לו מן השמים מומן הרבה כגון שכש מדנה ומלא זה אולרות כסף וזהב שלו הן ואין צו מוסם לא ירבה (ר"ן צח"י שם בנסהדרין) והמתרגם האשכנזי שגג להשמיע חרגום מלת לו צמקומות חלם: (יז) ולא ירבה לו נשים. חלל שמונה עשר (כ"ט"י ונסהדרין דף כ"א) והכן שמונה עשר חוץ מן הפלגשים לדעת הראצ"ד דלא כהרמז"ם פ"ג מולכים שכתב צין הנשים והפלגשים שמונה עשר. ודעת הר"ן צמירושיו לסנהדרין כראצ"ד מוקרא מפורש (ד"ה צ"א ח"א) כהצבעם, כי נשים שמונה עשר נשא ופלגשים ששים. וצמגדל עז שם חזר שהיה לפני הראצ"ם ספר מוטעה, וצמסח כהרמז"ם שלפניו היה כדעת הראצ"ד, ומלאחי חוץ לדבריו, שהרמז"ם צמפר המלות ס"י שצ"ד כתב וגבול זה שלא יוקיף על שמונה עשר נשים צמחונה וקדושין: (יח) את משנה התורה. לרצותו מנסה לשון כפל כמו לחם משנה, שיהיה למלך שני ספרי תורות, כח"ש רש"י, והסוף ואונקלס תרגם פתשגן פתר משנה לשון שנון ודבור, וכ"כ הרמז"ם משנה ענין שנון מן וסנחם לצנין, ולא הצניותי מה הוא הסנון והדבור שכתב לו המלך, ורמית לרצו שאמר מלת משנה כמו פירוש וציחור דברים, לכן ספר דברים שנו הואיל משה צאר את התורה נקרא משנה תורה, ומצורי המכמים נקראים משנה, לפי שהתורה שצ"פ הוא פירוש לתורה שכתב, וכן כאן משנה תורה פירוש תורה, ולע"פ שדברים שצ"פ אי אחת רשאי לכותש, למלך חייצה תורה שכתבם מועם שחזר וקרא צו כל ימי חייו, וזה וכתב צו לצד הוא יקטש כן, והכתיבה תהיה מלפני הכהנים הלויים והם ראשי סנהדרלות אנשי קבלה, הם ימסרו לו הדיעות הללו הסגנות מדעת ההמון, ועל ספר התורה הזאת שהתחברה עונה המשנה לזה והיתה עמו וקרא צו כל ימי חייו, עכ"ד. ואין חנו מקבלין פירוש זה כי אין חנו רשאים למדש צמלזה פירוש שאין לו יסוד מפי מקבלי התורה שצ"פ. ודע דלשון פתשגן שצאונקלס פ"י הערוך לשון נוסחא וטופס הכתב, וכן הראצ"ע פירש משנה תורה נוסחא שנית. והרמז"ם (רפ"א מפתלה) קרא למטצע התפלה ונוסחחה משנה, שכתב ואין משנה התפלה מה"ת. ויחכן כי מה סצ"ע תרגם משנה תורה פרשא דאורייתא, כוונתו ג"כ על הנוסחא, כי לשון נוסחא ולשון העתק המוגדל צפוי, שניהם לשון הסרת דבר ומקומו, כמו ונסחחם מעל פני האדמה, עתיקי משדים, שומעתיק ומסיר דברים ומגוף הכתב לכתב אחר מומם (קאפיט, אצטריפט), וזהו צעלמו ג"כ לשון פרשא דיצ"ע: מלפני הבהנים הלויים. פ"י המלך יכתב לו את משנה התורה מואתו ספר שהוא לפני הכהנים הלויים וצדיהם, והם הם ראשי סנהדרלות היושבים צלשכת הגזית, כי צוז מורי הורלות ודייני ישראל היו משצט לוי, כח"ש יורו משפטין ליעקב ותורחא לישראל, וכתב וקמת ועלית אל המוקים אשר יצח ה"א צו וצאת אל הכהנים הלויים, שאמרו עליו צמפרי מות צ"ד שחיו צו הכנים ולויים. וכן פ"י רלצ"ג מלפני הכהנים הלויים יעמיק ומספר שאל הכהנים הלויים שהוא היתר מוקדקק שאפשר. וזה שכתב הרמז"ם (פ"ד מוספר תורה ה"ב) ומגיהין אותו מוספר העזרה על פי צ"ד הגדול. וצמסם כתב עליו צכ"מ לע מנח ליה הא, והוא מקרא מפורש לפנינו: (יט) והיתה עמו וקרא בו. הקריאה צריכה לספר לכן חזר צו לשון זכר, אמנם להיות עמו, שאין הספר העיקר הזה רק התורה, כי מה לו לנושא הספר צמליתו נותן דברי התורה אל לבו, לכן חזר והיתה לשון נקצה, שמוקצ על התורה: (כ) לבלתי רום. לא חזר ימגה, כי הגאוס היא מועצת ה' כח"ש מועצת ה' כל גזה לצו, ואפילו הקטן שצירחאל אסור לו להמחות, אבל

אכל מן הענף המשובח הכחוש מדבר כי אחיו כולל כל ישראל כורמים ויוגזים ודלת עם הארץ, שלא יהיה לנצח רם ומם, אלא יתשוב כל אחד כמחו למחול עליו ולהטיב עמו; וכן ירצה לנצח סוד מן המורה ימין ושמאל, ואין זה על מלות המורה שכבר הוזכר במקרא הקודם, אלא מלות הכניא שילכו בשם ה' לעשות דבר גבורה להשגיח כל זדון ורשעה. וזהו מה שכתבנו ז"ל בספרי מאחיו ולא משל הקדש, הכוונה שלא ליוחס המורה לנצחיו רום לנצח רק מאחיו שלא ינחו צעניו, שיחוס ויחמול עליהן, אבל בשל הקדש הם מלות ה' לא יהיה עניו אלא גבה לב, שהרשעים והזדים יהיו שפלים צעניו כרמם האדמה לא יירא ויגבה לבו דרכי ה' אשר ילוכו להדוך רשעים תחתם. והרב בזית רענן פי' שלא יקח משל הקדש ולא יימת מכם להתנאות ולהתגדל בו, וזה לא יתכן כי חלילה שימנול בהקדש, ואם לא ירום לנצח מאחיו קל וחומר שלא יקח מקדשי ה' להתגדל בו (רמב"י):

יח (ב) אשי ה' ונחלתו יאכלו. אמורי הקרבן הם חלק גבוה ונקטרינן על האש ואין הכהנים חוכלים אחם, ומזה אשי ה' יאכלו, דבאמת כל הקרב ע"ג המזבח חף שאינו עולה לאשים, וגם נסוך היין שע"ג המזבח שממנו יורד לשיחין נקרא אש (פ' שלח ט"ו י"ד) כי אשה חרגומו קורבן, וטעם חרגום מנזח שם: (ג) מאת זוכרי הזבח. מוז בחינת המתנות הוא על השומע וממנו הכהן חונע כששומע צהמת ישראל, ואינו יכול לוותר לו צעל בהמה יחן לך (חולין קל"ו א') ובספרי אמרו מלת זרמי הזבח פרט לטרפה (דלאו זמינה מקרי כיון דאינו ראוי לאכילה וכתבי חזקת ואכלת, מה שהוא ראוי לאכילה הוא דקרי זמינה) ואמרו עוד בספרי זרמי הזבח חין לו אלא בשעת זמינה בלבד (דלחלין בחר בשעת זמינה אם לא היה צר סיורא בשעת זמינה כגון גר שנשחטת עתה קודם שחגיג פטור) ומדלמור קרא זרמי לשון רצים ילפינן מניה דבהמת השחיתים מייצג צמחנות. וכ"כ הרמב"ם (פ"ט מנחות ה"ז) אע"ג דלימא למסקנא דתלמודא, כבר יישנו הפלתי בפי' ס"א. (והרב בפי' רביד הזה טען על הטושי' שפסקו הך דספרי בנמלאת טרפה פטור ממתנות, ממאי דאמרי' הכס במולין האי מלת זרמי הזבח מלי עביר ליה ואוקמוהו כדדרבא דדין הכהן עם הטבח, והל"ל דמוקי לה להך דספרי, ובאמת הך דספרי כר"ם אחי, דתם ספרי ר"ם, ואינו לטעמיה אול דשמיטה שאינה ראוי לאכילה לא שמה שמיטה, לכן דרש לטעמיה דזרמי הזבח פרט לטרפה. ע"ש ולדעתי חין צה טענה על הפוסקים צה כספרי, דהא חזינן דאידך דספרי דיליף מלת זרמי הזבח, שאין לו אלא בשעת שמיטה למעוטי כשנשחט קודם שחגיג, חן לה במתניתין (חולין קל"ד) ומי' לא משני תלמודא אהך מלת זרמי הזבח למה לי, דאחי להך דאין לו אלא בשעת שמיטה ולמעוטי גר, אלא ע"כ דתלמודא לאו כדכחל אול לפסוק כלשו ילפותות דאחי מלישנא דזרמי הזבח, ולא נקט רק ילפותא דאחי, והיה לאיך ילפותות דספרי — וזה דלמור הספרי מלת זרמי הזבח למעט טרפה, לדעתי אינו מנמלת זרמי הזבח על פועלת השמיטה ומטעם דשמיטה שאינה ראוי לא שמה שמיטה, אלא מנמלת הזבח הוא דמועט את הטרפה, דמלת הזבח מיותר דהוי מלי למימר זרמי שור או שה, ואמר הזבח להורות צה על העומר לאכילה, כלשון זבח היום לעם (ט"ז ט') דחרגומו שירו כלומר עבודת אכילה, וכן הוא יבך הזבח חרגומו מוזה (עמ"ש דהא ט"ז ו' שם חזקת את הפסח) ובפרט שאמר כהן הזבח צה"א, וטעמו דבר המיוחד לעבודת אכילה, ושפיר אמר בספרי פרט לטרפה — וגם אם נאמר דמועט טרפה מנמלת זרמי הזבח נראה לי שאינו מלך הסדרה בין דשמיטה שאינה ראוי לא שמה שמיטה, אלא מלישנא דקרא עמו הוא דיליף ליה, דהבדל יש בין לשון שמיטה ללשון זמינה, שמיטה יורה צפרט על השמיטה וצמינת תכליתה אם ללורך גבוה כענין הקרבנות, אם ללורך הדיוט לאכילה, (עמ"ש בפי' ט"ז כ"ה לא תשחט על חנוך דם זמיני) לפי"ז אם היה מוזכר בקרא לשון שמיטה, היה מקום לומר דלמ"ד שמיטה שאינה ראוי שמה שמיטה, בשמיטה ונמלאת טרפה חייב צמחנות, דפעולת השמיטה נעשה צה, עכשיו שהזכיר קרא לשון זמינה, שהיא צמחנות התכלית, חף למ"ד דשמיטה ראוי שמה שמיטה, לא אהני לן למיזני צמחנות, כיון דחלי קרא מיז צמחנות בתכלית השמיטה, וממילא בנמלאת טרפה שהתכלית נעדר ואינה זמינה, חין צה מיז צמחנות. עיי' חולין קל"ז צ"ה מתנות טרפה לא: (ד) וראשית גז צאן. מלת גז שז על הלמד הגז, והוא שם המופשט כמו גז (שור), ולפיכך סמוך למלת צאן, ור"ל ראשית הגז של צאן; שאין למש שראשית שז על הלמד הגז, ש"כ היה לריך ליתן לכהן הלמד ההוא שגז תחלה, והוא אינו מן הלורך, שיכול ליתן לו חף מן הלמד שגז לבסוף; אמנם שם גז, של ירד כמער על גז (תהלים ע"ט) הוא שם תלך או שם הפועל, וזו על שם הגז, דהיינו שם הגז שגזו הדשאים מומה (רש"י). ובאמת ראשית הגז מלאת בתחלה, ובדיעבד אם הפריש בין צאנוע בין בקור ילא, (י"ד סי' של"ג ס"א): (ו) וכי יבא הלוי. הכהן שהוא משבט לוי, שאינו מדבר בלוי ממש שהרי הוא אומר ושרת בשם ה'.

ה"א, והכין הוא המערת לא הלוי (ר"ס). ועי' דברי הגר"א: מאחד שערך. בשעה שכל ישראל נכנסין בשער אחד (ספרי, סוכה כ"ה ז') דרשי ליה כמו באחד שעריך כשכל ישראל נכנסין בשער אחד כלומר בעיר אחת (ר"ס"ט) והמכוון הכהנים הצאים לרגל מקריצין במשמר ועוזדים בקרנטם הכחות מתחת הרגל כגון מוספי הרגל אע"פ שאין המשמר שלהם. — ואין כוונת רש"י לפרש מאחד שעריך בשער אחד, דל"כ אחת משליף מ"ס צ"ח, גם שעריך הוא ציור המורה על הרצים. כי אונם לרצותינו ל"ל צייסוד לשון המקרא הוא זה, כי מלת אחד יש לפרשו בשני פנים, ה' לשון יחד, התחברות והתאחדות הנפרדים, ואז וטלה ירעו כאחד, כל הקהל כאחד, כאיש אחד (צ"ח איינאלדער, לחאממען, פערליינעט) ושם שער, יורה על תוספי העיר, כמו כי יודע כל שער עמי, וטעם אחד שעריך, כשהושפי כל עיירות המדינה ומחללים יחד (פער-איינגוג דער שטאדטענעוואהנער). וה"ז יורה מלת אחד על דבר המיוחד מן הכלל, שיש צו ענין עלומי אשר ייחדו ויציילו מכל זולתו, כמעט שכך אחד העם, המיוחד שבעם והוא המלך, על אחד הכהנים, על הר המורה המוצר שבהם. לפ"י טעם אחד שעריך, המוצר שבעיירות והוא ירושלים ראש המדינה (הויפט דער שטאדטע) ולרצותינו טעם המקרא כפול בשני הוראות אלה, שיצא הלוי מחצרת כל ישראל עת החלפתם יחד בעיר המוצרת שכל עיירות (פ"ח דען פערליינעטן זין דער הויפטשטאדט) ציאר מלת אחד בשם נקודות והדלו מולת אחד בשני פתח"ן מוצר היטב בהצנת המקרא להכנס רו"ה צקאל לא מוצר אחד: (ח) ל"ד מסבירו על האבות. לשון הספרי והתלמוד ונה מוכר האבות זה לזה אינו בשבתי ואמה בשבת, והוסף רש"י ונה שמכרו האבות צימי דוד, ומואל, ולשון יונתן בן עוזיאל שברגמו מיושב יתר שכתב לדוריתו להון חלעזר ואיתמר אצחשון, דלרש"י ונה היה מיונות משה עד דוד ומואל? אמנם לשון מוכרי קסה לייסוד על חלוק המשמרות, וראה שהוא מענין ושה מרגש עריהם לא ימכר (צ"ח כ"א), שאין ענינו מוכיר רק לשון השמנות, (כצערין ל"ו) מאי לא ימכר אי ליימא לא ימכר כלל והא מדכתיב גאולה עולם תהיה ללויים מכלל דמוצני, אלא מאי לא ימכר לא ימכר, יע"ש. כה מלת מוכרי כאן הוא לשון השמנות, שמשמות המשמרות על צתי אבות הכהנים והלויים, כמוצר (ד"ה"א כ"ד), ומלת חלק דרש"א דקרא משרת גם לטיפא, כאלו אמר. ל"ד חלק מוכרי על האבות. יל"ה ל"ד חלקי הקרבנות המשמרים המשמר, המחזים חמיד סליה על צתי האבות, והם התמידין ומוספי שבת ונדריים ונדרות שלה מתחת הרגל, וה"י לפ"י מרגמו (אויסער דער טיילנאמע צי"ח זייער אוועקסלונג נאך דען פאטערן), (ע"ש צצור מרגש עריהם לא ימכר). ויתכן עוד כי מלת מוכרי הוא מלשון מלח מוכר (ש"צ י"ג), יהי מוכר צדק, אכיר את גלות יהודה (ירמ"א כ"ד), הנכור בן השנאה יכיר, שמכונס, שימת ל"ז על הדבר לחת לו הורך או המוסיף אליו (אנערקענען), וכן הכין כ"ז עמדו מן המשמרות הרי הוא מרוסק מעבודת המקדש וכנכרי יחשב לענין מתנת קדשי מוצת, ובהגיע זמן משמרתו יכירוהו אנשי צית אב, ימכרוהו עמם לעבודה ולחל לו חלקן במתנת כהונה, וזה נקרא כאן מוכרי, ואין טענה מחלוק שרשם לזה מוכר וזה נכר, כי המה משותפים צעיקר הורחם, וגם צלדי הורחם, כי נכר אותו אלהים צדי (ש"א כ"ג) הוא לשון קגירה ומסירה, וכן כי נרם מוכר: (יא) וישאל אוב. לרש"י ומקרא זה אזהרה למכשפות אוב עצמו וקרא דאל חפנו אל האבות (קדושים י"ט ל"א) היא אזהרה לנשאל באוב שאל וישאל בהם להגיד לו דבר העמיד כשאל. כמ"ס רש"י צ"י למחני' דקנה'רין ס"ה. אמנם בחוס' שם הקשו אליו דאי אל חפנו אזהרה לנשאל א"כ יהי צו כרת דכתיב (שם כ' ו') והנפש אשר חפנה והכחתי, לכן פ"י החוס' איפכא דקרא דילן היא אזהרה לנשאל, וראיתי להרב צעל קרצן אהרן צ"י לחורת כהנים שם צ"י קדושים שהשחל לייסוד דעת רש"י וז"ל לא ר"ה רש"י לפרש כדעת החוס' לפי שלא יסבולו פירוש המלות כלל, כי קרא דלא ימלא בך כולו מדבר צונכס צעמו דמוצר מבר הוא המכסף והיאך נפרש שואל אוב על הנשאל בהם, אלא ודאי השואל הוא צעל האוב שהוא השואל את האוב על הדבר הנשאל ממנו, והנשאל לא יקרא שואל אוב כי השואל מהאוב אינו אלא המכסף, ולזה פירש"י דשואל אוב הוא אזהרה למכסף ולא חפנה היא לאו לפונה אליהם לשאול שאלתו מהם, ונה שהקשו בחוס' עליו אי"י יהי צו כרת אינו קדשי, לפי שכל אחד מפרש קרא צמה מדבר, כי לשון אל חפנו כאמר או לפונה לשאול מהם מה שמוספן לו והוא הנשאל, או לפונה לשאול מהם והוא המכסף, והם צל חפנו אמר אחריי אל חנקשו לטעמה שבהם נפרש שזה לאמר על השואל שאלתו מהם שהוא מנקט השאלה והספק שיש לו, אבל בנפש אשר חפנה זה לא לאמר אלא על צעל אוב צעמו, כי הוא הנפש אשר פונה לידע מהם. ע"ד. וכ"כ הרב צהאחיו על פי' הגר"א כאן, דנכרת הוסיף קרא לזנות אחריהם, ש"מ דקאי על אוב עצמו ולא על הנשאל, ומש"כ צהארה כתיב אל

אל תפנו למדו, ולרש"י דייק שפי' לשנא דקרא דין שואל אוב, ולא כתיב ושאל אוב בלשון נפעל כנחמתי שם לפי דקאי על אוב עלמו והוא השואל ולא על הנשאל. וכדצריהם כתיב גם הרניו צפי' שם בקדושים, והוסף עוד, לשון פניי' כולל הכל לפנות אחריהם בלב לשאמין בנעשים המחוברים הללו, לשאל זהם וגם לעשותם, וקרא ללא תפנו היא אזהרה לבעל אוב העושה מעשה והוא בסקילה, והיא אזהרה גם על השואל ובעל אוב, ששניהם נקראי' פוגי' אחריהם, והשואל אינו רק באזהרה וכן יש להוכיח מצריית' דח"כ שזכרה שחיהן, דבתי"ב (פרק י"א) איחא אל תפנו אל האזנות אוב זה פיתום המדבר משמיו וידעוני המדבר צפוי הרי אלו בסקילה והנשאל זהם באזהרה. ע"ש בדצריי. והנה נספח מוצא דעת החכם' וז"ל (שם פ' קדושים פרק י"ד) והנפש אשר תפנה אל האזנות ואל הידעונים לזנות אחריהם, למה נאמר, לפי שהוא אומר איש או אשה כי יהיה זהם אוב או ידעוני וגו' עונש שמועו אזהרה מנין ח"ל אל תפנו אל האזנות ואל הידעונים, עונש ואזהרה שמועו כרת לא שמועו ח"ל והנפש אשר תפנה אל האזנות ואל הידעונים, ע"כ. הנה מוצא דלזכרה אל תפנו היא אל המעסק המעסק בנעשה אוב שיש בזדונו כרת ובעדים והתראה סקילה, וכדעת החכם' ללא כרש'; ובאמת מלאנו לרש"י בשלש מקומות שפירש כדעת החכם', הא' בפירושו על התורה בקרא ללא תפנו ש' אזהרה לבעל אוב המדבר משמיו. הב' שם בנסהדרין ס"ה במוציא אוב וידעוני בלאו אחד נאמרו פירש' בלאו דלא תפנו אל האזנות ואל הידעונים. והג' בפירושו למטה דרש כדעתו כ' בעל אוב איש צי' אזהרה אל תפנו אל האזנות וגו'. ואלו ראו המעשרי' הכל' שדעת רש"י הוא מתנגד לדעת רבותי' בתורת הכהנים, ושהוא ז"ל צעמו חזר בו בג' מקומות, לא היו נמשלים כ"כ ציישו דעתו. ועמה נשים לב על דברי המסייעים לדעת רש"י, הנה החליטו שיש הבדל בין לשון שואל שבתורה ובין לשון נשאל בדמחניתן, דנשאל הוא האיש המבקש לדעת דבר העתיד לבוא עליו, והשואל הוא בעל האוב העושה מעשה המכשפות ושואל בו. ולא ידעתי מנין להם זאת כי בדברי רבותי' מוצא הסוכו, כדאיחא בתנחומא (מוצא בילקוט ט"א כ"ה וברש"י שם) ג' דברים אמרו במעלה את האוב, המעלה אותו רואה ואינו שומע את קולו, והשואל שומע את קולו ואינו רואה, העומדים שם אינם רואים אותו ואינם שומעים את קולו, ע"כ. מוצא בזה שהבעל אוב העושה המכשפות אינו שואל כלל כ"א האיש הרואה לדעת עתידותיו הוא צעמו עורך שאלתו אל הגלגל וכדומה מההגלים שהבעל אוב העלה בכשפותו, והשואל לבדו שומע קול התשובה, מה שאין הבעל אוב עלמו שומע. גם קול התשובה אינו יולא מהבעל אוב כ"א מהדבר הנעלה, מן המה שמתח שמי, והעלם הוא מדבר מאליו (ברש"י שם בנחמתי' דנסהדרין ובראש"ד רפ"ו מערכ"ס, ובחינוך להרא"ה), ואחרי שידענו שהבעל אוב אינו שואל כ"א הוא מתעסק בנעשה כשפותו להעלות, ח"כ ע"כ שואל אוב וידעוני דקרא אינו הבעל אוב, כ"א האיש הרואה להחזיק מדברי עתידות, ואין הבדל כלל בין לשון שואל דקרא ובין לשון נשאל דמחני', כי גם לשון נפעל צה השורש הוראתו כפועל, והרא"ה ששלש פעמים לבד נמלא בביק' לשון נשאל ואינו רק שואל, צשא"א (כ"ו וי"א) נאמר שני פעמים נשאל נשאל ממנו דוד ופירש' רשות שאל ממנו, ובנחמתי' (י"ג ו') נשאלת מן המלך ופירש' שיתן לי רשות. וכיון שאין בכל כ"ק לשון נשאל רק שלש אלה וכולם יורו על הפועל, לכן אין מן התימה אם רבותי' קראו את שואל דקרא בשם נשאל, כי המכוון בשניהם אחד, ואם נבקש לדעת סבת שנוי זה נמלא שבוונה ראו רבותי' לשנות שואל דקרא בשם נשאל, כי אף שהנפעל יורה בכל מקום על קבלת הפעולה, מ"מ מלאנו נפעל שאינו רק פועל כמו נשבע, שצאמת הוא פעל ומוציא מפיו דברי שבעה, מ"מ כיון שעל הרוב אין אדם מוציא שבעה מפיו לבעול מכלי דבר המכריח אותו, כגון שמיצוהו צ"ד לישבע מנה תביעת חבירו, לכן כתיב בלשון נפעל נשבע, לפי שהוא נפעל לקבל עליו שבעה זו. ולזה לא אמר יסותן שאל ממנו דוד בלשון פועל, דא"כ היה משמעותו שמצונו ומתאות לבו לבד ציקש דוד ללכת צית לחם, וזה היה מגדיל שנאת שאל על דוד, לכן שמר יסותן פיו ולשונו לאמר נשאל ממנו דוד, בלשון נפעל, להורות שהיתה כאן סבה ודבר המכריח את דוד, ליעול רשות ללכת, וכאמרו כי צה הימים לכל המעפפה, וכן נחמתי' לא אמר שאלת מן המלך דוד, כי לא מתאות לבד לעל רשות מן המלך לעלות לירושלים כ"א מוכת דבר רע הנעשה בירושלים שפנו מנה משרתי ה' להיות נשואי' העמוני, ולהיות שאלתו היתה ע"י סבת דבר המכריחו לכן לכן השביל פיו לאמר נשאלתי בנפעל. וכן בלשון המשנה (בזר פ"ה מ"ג) נשאל לחכם, אעפ"י שהנודר הוא שואל מהחכם להחיר נדרו, מ"מ לפי ששאלת הנדר להחירי הוא ע"י דבר אחר המכריחו לכן, כאמרו כל הנודר כאלו צנה צמה וכל המקיימו כאלו הקריב עליו, ומזה נפעל להחיר את נדרו, לכן הוציאו בלשון נפעל נשאל לחכם. ורוב צעמו הסבה שהביעו לרבותי' לשנות לשון שואל דקרא ללשון נפעל אף שאין הבדל ציניהם בעלם הוראותיהם ופניהם לשון פועל הם, מ"מ בלשון שואל דקרא היה משמע דלא אזהר קרא ששאלת אוב כ"א

צוואל מלגו ומתפלג לצד, לכן צוונה קראו רבותיו את השואל צסם גשאל להורות אף כשדבר אחר מכריחו כמו שהיה צענין שאלו, אסור לדורש אחר האזן ולשאלו ומונו. (עמ"ט) שם נבסיהדין שמתנה על לשון נשאל דמתני, ומ"ט עליו צתום' מדשים, ואת הכרחם לדעתי כתבתי). הנה התבאר לשון שואל אוב דקרא הוא כפסטיה על האיש הדורש ומצקש לדעת העתיד לבוא עליו, לא על צעל האוב המכסף, כדעת רבותיו וכפירוש החום'. גם ממה שהליגה התורה שואל אוב וידעוני צין חוצר חצר (שהוא המקביל נחשים ועקרצים למחרם אל מוקום אחד) וצין דורש אל המתים (שהוא הלן צצית הקצרות כדי שמתרה עליו רוח טומאה) ששני אלה חין צהם חיוצ מיתה כ"א אזרה לצד, דבר הלמד מועניו הוא, ששואל אוב וידעוני הנאמר צין שניהם, ג"כ חינו ממוחיצי מיתה כ"א באזרה לצדה. דלא כדעת צעל ק"א ודעתי. ואחרי שנתצבר דקרא דילן צשואל אוב שחינו באזרה קמשתעי, ע"כ קרא דאל חפנו צצעל אוב עלמו מדבר לא צשואל. ורליית צעל ק"א ממה שנאמר צסיפא דקרא אל חצקשו לטומאה צהם, הנה מפירש"י עלמו כסתר רלייתו, שפירש אל חצקשו לטומאה צהם, להיות עקוקים צהם. וחינו העוסק צמכשפות עלמו. ומה שפירש הכ"ז דאל חפנו כלל שחי אזרה, לצעל אוב העושה המכשפות, ולשואל לדעת העתידות, זה חינו כלום, דאיכ יהיה לאו דאל חפנו לאו שיתן לאזרה מיתה צ"ד וחין לוקין עליו, וצעל אוב עלמו הוא צמיתה, והשואל שהוא באזרה לוקה כשעושה מעשה כפי חשונה האוב כצננצ"ס פ"א מעכ"ס ה"ד. ורליית הכ"ז מצייתא דח"כ שהזכירו צקרא דאל חפנו, את צעל האוב ואת הנשאל, עלה צדעתו חתלה דלא מלשון דאל חפנו נפיק להו אזרה הנשאל כ"א מאל חצקשו לטומאה צהם, וסמוכים לה מלאתי צם' הידאים לר"א מומין צצב"י פ' כ' וז"ל הזכיר הכחוצ צצעל אוב וידעוני על העושה והנשאל צהן דכתיב אל חפנו אל האזות והידעונים אל חצקשו לטומאה צהם, והעושה והנשאל שניהם צכלל אל חפנו ואל חצקשו, ע"כ. כך היה צ"ל צכוונה הספרא צהצקשה רלשונה, חומם מוכרחי לחזור מזה, לפי שרליתי דצפסרי כאן צקרא דילן הזכיר ג"כ אוב וידעוני עלום צצקקילה וסנשאל צהם צזארה, וע"כ צחד מנייהו פירושא דקרא וצחד מנייהו דינא דמשתמע מעלמא אחרו לאשעניק, ה"כ שם צצפסר אוב וידעוני עלום צצקקילה הוא פירושא דקרא דהחם, והנשאל צהם שהוא באזרה, דינא דמשתמע מעלמא אחרו לאשעניק' והיינו מקרא דילן, ודע דלסוגי' דכסהדרין ס"ה חרי גוויי אוב נינהו, חד שחין צו מעשה והוא המדבר משחיו, וצזה חין צצגגתו חטאת, וחד שיש צו מעשה והוא המקטר למצר, ויש צצגגתו חטאת, ומאוב כזה חייכי מחני' דריש כריחות, וכן אוב דסוף פ' קדושים (כ' כ"ז) דמחוייב מיתה צ"ד, ע"כ חינו מדבר מאוב המדבר משחיו, דכחין צו מעשה חין צו מיתה צ"ד ומלקות, אע"כ באוב שיש צו מעשה מושעני קרא והיינו המקטר למצר. וזה שכתב רש"י (שם צכסהדרין ד"ה והתורה אמרה) וכל שזונו חייב מיתה על צגגתו מציא קרבן. ר"ל כל חין אוב שיש צו חיוצ מיתה צ"ד, דהיינו אוב העושה מעשה, הוא הוא שיש חיוצ חטאת צצגגתו. והרצ צחוות דעת (סוף הלכ' רציה) חצין כוונה רש"י כל חייצי מיתות דעלמא, לכן חמה עליו הא קרבן לא חלוי צמיתה רק צכרת כדלמרי' כל שחייצין ע"ז כרת, חדע דהא מכה חציו וצ"ס וגונצ נפח חוקן מונחא אף שחן צמיתה חין צצגגתן קרבן, והניח דצרי' צנע"ג. ולדעתי דצרי רש"י כוונים כפשתן, עיי' ש"ך י"ד ס' קע"ו סקכ"ז, ומ"ט עליו צם' צכרת הזנח צכריחות ג'; ודורש אל השתים. כון המעלה צזכורו והנשאל צנלגלת (רש"י), זה חינו' לתלמודא דילן (כסהדרין ס"ה צ') כי ענינים אלה הם צעלי אוב, חוננם דורש אל המתים הוא המרעיב עלמו וכן צצית הקצרות כדי שמתרה עליו רוח טומאה. ועלה צדעתי לחוצר שגליון, ודורש אל המתים. הוא שצוט, ודצרי רש"י מחוצרים עם דצור המוקרם דלייכי באוב, ואף צצפסרי כאן חיתא ג"כ כלשון רש"י, מ"מ צלל"ס מוכרחים חנו לומר שיש צצפסרי חסרון והצוכי לשון, כי מה דמיייתי צגמו' דילן צחר הלן צציה"ק, מה המרעיב עלמו וכו' המרעיב עלמו שמתרה עליו רוח טירה וכו', מיייתי שם צצפסרי צפיסקא קע"ג צפסוק כי חועצת, דנלחא צצור דמאמר זה שייך לפיסקא קע"ג אחר דורש אל המתים, ומסר שם הא דלן צציה"ק; חומם צחוספתא דכסהדרין פיו"ד חיתא ג"כ כדצרי רש"י כאן. ועיי' צם' הידאים לר"א מומין ס' ל"א. חומם הרמזים צצזורו וצכס"מ שלו וצפירושו למשנה, וכן הרל"ס צם' חסיון ס' חקט"ו וכן הגר"א העתיקו כתלמודא דיון: (יש) והיה האיש וגו' אדרוש מעמו. לדעת רז"ל מקרא זה מדבר מושלטה ענינים, חל' הכובש צנחמו (שחינו כולה להגיד הנציא מה ששומע מהקצ"ה), השני המוותר על דצרי הנציא (שיקיל ויאתים חנו משומע דצרי הנציא ולא יעשה מלחמו על הדיוק והדקדוק עליהם), הג' נציא שצוצר על דצרי עלמו (כמו שהעתיק רש"י מן הספרי), שלשת הענינים האלה מכוונות צלשון המקרא, כי חם יהיה המוכון צו רק המוותר דצרי הנציא, לשון המקרא נלקה צחסר וימר, חות ח"ל צמלת חליש יחירה, ומסר מלת הנציא, כי היה ראוי לומר אשר ידבר הנציא צשמי כיון שחתמיל

שהתחיל מאיש אחר, אבל כוונת התורה לכלול בלשון זה עוד שתי כוונות, הכוונת אחת כוונתו, והעובד על דברי עלמו, לכן אמר האיש צה"ל הידיעה שמוכר על הנביא המדובר ממנו, והנה הנביא הראש במראה ה' דבר שידוע ליחיד או לרבים, הנה הוא מלווה מפי ה' להודיע את הדברים האלה, ואם הוא כוונת שאלו מודיע הנה לא ישמע אל דברי ה' שמלווה ממנו לדבר דבר צה"ל ה' וע"ז. האיש אשר לא ישמע אל דברי ה' יראה הנביא שלא ישמע אל דברי, ומפרש קרא מה הוא מביעת שמיעתו, ואמר, אשר ידבר צה"ל. כלומר ימנע עלמו מלדבר את הדבר שהוא מלווה ממני לדבר צה"ל (דאם ער אין מיינעם נאמען צו פערקנידען האט), וכן אם הנביא יעשה המלווה להודיע את הדבר שנודע לו בנבואה מה שיש לו ליחיד או לרבים לעשות, אבל הוא בעלמו יעשה ההפך או לא יעשה כמעשיהם, הנה זה ג"כ בכלל האיש אשר לא ישמע אל דברי אשר ידבר צה"ל, שמהדברים עלמם אשר יודיע צה"ל לעשות הוא בעלמו לא ישמור לקיים, והנה בסיבה (פ"ט) אמרו קרי צ" לא ישמע וקרי צ" לא ישמע אל דברי, יע"ז. הדבר ברור לנסימא בעלמא אחר הכי, שיש צמטמעות מוקרא זה גם כוונת הכוונת והעובד, כי באמת גם כלל שניים אלו כמעט לשון המקרא כמו שהוא לפנינו יורה יתח על הכוונת והעובד מעל המוחר כמבואר, והרצ צה"ל שם הדין דברי התלמוד כמשמעם, ולכן אמר לפי דרשם פסקי לקרא צמטמעות חריפא יע"ז צה"ל הרצ צגור ארי, ואין לומר, ודעתם צה"ל מבוחרת צמטמעות לשון המקרא: (ב) וסת הגביא הווא. צמק (רש"י), הנה צה"ל דמצי מיתח צמק הלשון כפול מות יומת, וזהו המילוק צה"ל מיתח צה"ל לשון מיתח צה"ל, כמו ומתו צו כי יתללוהו (אמר), וכן הקרב יומת כמה פעמים (בפרק), והיא מיתח צה"ל שמים, וצמית צה"ל לשון כפול מות יומת, והטעם מבוחר (בסיבה דמצי) שזה ללמד אם אי אה יכל להמיתו צמיתת הכוונת צו אה מיתו צה"ל דבר שמה יכל להמיתו, והיינו ע"כ צמיתת צה"ל דמצי צה"ל שמים צה"ל ואין מידי מילי; ואין דמצי צמיתת צה"ל דמצי צה"ל כפול לשון, יראה מדמצי צה"ל לא חגור ממנו, והוא שלא למנוע מלמד עליו חוצה (וזהו לשון אסיפת דברים כמבואר (בסיבה דמצי) לישנא דכונס) לכן קרא התורה כאן וכתבה ומה למד כלל כפול לשון, דמיתל שמינן שמהדבר מיתח צה"ל דמצי צה"ל כפול לשון א"כ המיוצ על הצ"ל להמיתו (הנה צה"ל הגרי"ה). מ"ש צמצי ויתקיל צה"ל הוא צמצי, הוא עמות: (בב) ולא יהיה הדבר ולא יבא. אין זה כפול ענין צמלות שונות, כי לא יהיה הדבר צה"ל אמצעי, ולא יבא ע"י אמצעי, כי הדברים הנעשים בעולם הם ממנו ית' על שני דרכים, אם שגלה בעליל שהוא מעשה הסם, אם שנעשה ע"י אמצעי שנותן כלל אדם לעשותו, ע"ז אמר (ישעיה ה') יתח יתח מעשהו למען נראה, ותקרב ותבואה עלת קדוש ישראל ודעה, על מה שנעשה ממנו יתח צה"ל אמצעי אמר מעשהו למען נראה, כי זה מתפרסם לכל שהוא מעשה ה', ועל הנעשה ע"י אמצעי אמר עלת ודעה, כי אף שלפי הנראה הוא מעשה האדם עלמו, מ"מ הידוע לצחון הדבר ידע שגם זה הוא מעשה העליון, כמו הענין צה"ל ואחשורוש (הגרי"ה):

יח (ג) חבין לך הדרך. לבין הדרכים לערי מקלט לתקנס ולהרצנים ומסירין מהם כל מעשהו וכל חקלה ואין מניחין דרך לא חל ולא גיה ולא נהר, שלא לעכב את הנזרם לשם ומקלט מקלט כחצו על פרשת דרכים כדי שיכירו הרצנים ויפנו לשם (רמב"ם פ"ח מנחות) ופרש חבין צה"ל ענין אחד עם שרש חבין צה"ל, חבתי עמודי, חבן משלים הרצנים, לחבן ולקרב את המעוות והמקולקל: (ד) והוא לא שונא. הפסיק צה"ל צין צבלי דעת וצין אשר יבא את רעהו ציער, כי ציער לא לרדף לידע אם שונא הוא אם לאו דודאי צבלי דעת הוא, לכן הפסיק צו, ולעיל אמר אשר יבא, דזה לרדף לידע אם לדעת הוא (הגרי"ה): (ה) וגשל הברזל מן העץ. כי הברזל נשל שמה הם שרים צמיקר שחרונם אע"פ שהם כדלים בגזרתם, כי וגשל היא את הגוים, וגשל גוים רבים מפני, משרש נשל וחרגונם וחרך לשון דמיס וגירושין, והם פעלים יולאים צמדות הסעול המפורש צה"ל שהוא כדל מן הסעול; לא תשלה אותי (מ"ז ד) כי ישל אלו נפשו (איו צ"ל) משרש שלה לשון השלמות; של תשלו לה (רות ז) משרש שלל לשון הסעולה ושמה כמ"ש רש"י, ושלשם מילי של שהוא לשון ריחוק והסרה, אם הסרה מקומית או הסרה ממשנית שהיא השמה, כי המסרים והנמים והכפולין אין צמיקר יסודם רק שתי אחריות יסודיות, לכן וגשל הברזל מן העץ מוטל בספק, אם שרשו נשל והוא לשון פעל שהברזל השיל מן העץ המתצקע, או ששרשו שלה והיו"ל לסי צין הכפעל ע"מ ונכס בעתה, וקל זאת צמצי ה', ופי' שהברזל עלמו נשתלב מן העץ שהוא מחוץ צו, וכמו שח"ל וישתליף כדל, ולשני הפירושים יש סבבה, ונחלקו צו רז"ל (מכות ז') דפליגי אם יש אם למקרא או יש אם למסורת, ולא מלאו כל אנשי חיל ידיהם צמיקר פלוגתא זו, דלמ"ד יש אם למסורת אין יתחם הקריאה המקובלת חללי

אלניו גם היא חיה חיה עד מרעה (כמבואר בדברי החזק לנחרי מאמר ג' חס' כ"ט וחילק), ולא רחיו ולא שבענו מי שימחק בקבלת הקריאה, ואפילו גאון הלשון ר"א הלוי ז"ל לא הטיל ספק כ"א בנדרות הנקודות אם הם מקובלות או מוסכמות, אבל באמתות הקריאה צחות ההבנות שהנקודות מורות עליהן לא הסתפק אדם מעולם בדברי קבלה הם (וכמ"ש הכש"ך צ"ב) מן הצות ח"ב ד' למ"ד, לכן הנראה צה שבעולם לא עלה על דעת אחד מחז"ל להכחיש הניקוד ולשנות קריאת התיבה ממנו שהיא מקובלת אלניו, גם מ"ד יש אם למקרא מורה שיש לדרוש גם המסורת במקום שימאחד פתרון המסרה עם פתרון המקרא במנהג הלשון, המשל צה עובד יותן וכל הדומים להם מננין שלא הזכר עם פועלו יחכו להכחז צו"י עם הדגש, כמו אשר יולד לישראל (שופטים י"ח), כי אדם לעמל יולד (איוב ה') מה נעשה לנער היולד (שופטים י"ג) הוכה כעשב (תהלים ק"ב), חלונות חלונותיהם חלונותם, ערומים, והרבה כמוהם, ומדכתיב עובד יתן בלא וי"ו דרש"י דומי דמסורת, ויחזיקו שניהם מכלי שנלמד להוליא הנוקרא ממשמעותו צחום ענין, כי אין צמשתות עובד ויתון רק שהפועל נעשה ע"י אחר, ויתכן להיות לרעיו של מי שנעשה לו או שלא לרעיו, והועילתו המסורת לפרושי קרא בחוספת ציחור עובד דומי דעבד, ויתן דומי דיתן, ובגון אלה כ"ע לא פליגי שהמקרא והמסורה יחדיו יתאחדו ולא יתפרדו, וצמח נחלקו? צמחה שלין הכרע למשמעותה לפי ענינה לא מולד הגזרה ולא מולד הצנין, ולריכס אנו לדרשה, ובהא פליגי, מר סבר שיש להכריע ממשמעותה אל לא המקורה ואפילו ע"ד צרות קלת, ומ"ס שיש להכריע ממשמעותה אל לא המקרא צמילות הלשון, ובה ונשל הצרול מן העץ, שמתל ונשל יתכן שיהיה פועל יולא מננין הקל, שהשיל הצרול חתיה מן העץ המתבקע ומלשון כי ישל יתקן שעיניו חלישת הדבר ממוקם מצורו, גם יתכן שיהיה פועל עומד מננין הקל, שהצרול עלמו נשל מעל עלו ומלשון ונשל גוים רבים שעיניו דחיסה הדבר ממוקם מצורו, אלא שזה פועל יולא זה פועל עומד וכמנהג הקל ששימושו עומד גם יולא, וגם יתכן להיות לשון נפעל וכמ"ש למעלה, ומעמה לנכון נקל דעת מחלוקת רבי ורצנן, ר' סבר יש אם למסורת ונשל כתיב בלא אל"ף, וחילולי קבלת הניקוד היה אפשר לקרותו ונישל צמיר"ק פועל יולא מננין הכבד הדגוש, לכן יש לפתור ונשל גם הוא פועל דומי דונישל כדי להטותו בלא אחד אל המסורת, לא שיהיה שזה אליו מכל הגדדים וזה לשון קל זה לשון כבד, ורק צענין ילישת הפעולה יש לפתורו כמיו, וכעוד לדבריו מללא כתיב מענין; ורצנן סבר יש אם למקרא וכל פיתות שאנו פונים לא יהיו אלא לקריאה והקריאה צמ"ץ. ויתכן להיותו מננין נפעל ששמוט הצרול מתקו לכן הוא ומלשון ונשל גוים רבים שעיניו דחיסה הדבר ממוקם שהוא חמוצ צו והוא פועל עומד מננין הקל שפתורו שזה אל לשון נפעל וקריאת שניהם שזה, ואין טענה דהיה ל' למנחז ונאשל באל"ף עפ"י החכונה הראשונה שהזכיר החזק (צמאמר שני ס' ט') כי כל שצעת המלכ"ם מציאין אחריהם חוספת צות, שאין כן דרך הלשון להוסיף אל"ף צעועל עבר בכל הצנין הקל ולא מלאנו ככה בכל המקרא, ולכן אין לדמותם אל עובד ויתון דומיהם שמדרכס ליכחז לפעמים חסר ולפעמים מלא, משא"כ ונשל וסצרי שכולס חסרים כתיבין והצרת הקמ"ץ של פ"ח הפעל היא מודיעה על האל"ף הנקראת וצמית נכתבת, וכן כל שצעת המלכ"ם מורות על חוספת צות מלותיות יהוא"ל להיות אחר כל מלך ומלך, ואעפ"י שיש ונקוות הרבה שאלין נכתבות מ"י ע"ס הנקודות קריאתו (כמ"ס שצענוי הקריאה להחכם בצן-צלעם צ"י שני מוספרו צשער על הדבור במלכ"ם, ע"ס, וכדעת החזק במקום הנ"ל וכן דעת גאוני הלשון הקדמונים כולם), לכן מחלוקת רבי ורצנן איננה כ"א בצורה וסקול הדעת, לא צמניי הניקוד ח"ו, וכמחלוקת צעלי הפסט הראצ"ע והרש"ס, שהראצ"ע פ"י כרצנן והרש"ס כרבי; ולפי עיקר פשוטו נראין דברי רצנן ויש להם הוכחה משויו לשון הכתוב, שפתח צגרין ונדחה ירו צגרין וסיים צצרול ונשל הצרול מן העץ זה קשה לרבי ויחא לרצנן, והוא שיעטו שהקדום יקרא גרין ויקרא צצרול, ומשימוש הלשון למדנו כי יקרא צרול מולד חומרו שהוא צצרול, ויקרא גרין מולד לורמו שהוא המידוד עד שראוי לגרירה לכרות ולגזור צו, לכן לרבי קשה שהיה לו לכחז ונשל הגרין שהרי לא ישיל הקדום חתיה מן העץ מולד היותו צצרול כ"א מולד היותו גרין, אבל לרצנן יחא; מכלל הדברים נחצאר שבעולם לא עלה על דעת אחד מרבותינו להטיל ספק באמתת הקריאה כמות שהיא מקובלת אלניו, ולא נחלקו כ"א צמיות שאין מוכרעות ויש סברה להטותם לכאן או לכאן, מ"ס שיש להכריע פתורם ללא המסורה, ומ"ס שיש להכריעם ללא המקרא ואין להוליא התיבה מציילות ממשמעותה צצור חסרון צות המשך; ולפי המבואר יש ליתן טעם על שפתשו רבותינו צמלקותם צענין הזה לשון אם ולא לשון אז, לפי שעיקר מחלקותם היא צצור חסרון צות המשך, ואותיות צות המשך א"י (והיה עמם כשהיא צה חמורת אל"ף) הן הנה הידועים לר"ל צסם צמות, וכל צמח מן נקראת אם, וכן קראם צב' יצירה, וכמ"ס רד"ק צמכלול (צשער צותיות א"י) ח"ל, דע כי צותיות א"י הם צותיות לכל

לכל האותיות, וכן קראם בם' יצירה ואמר שלש אותות ארי' ומ"ש שלש אותות הם אותות צעולם
 חבל אותות הספור הם ארי', ונקראו אותות צעבור כי לא נוכל להוליא לא מצינו ולא אות צעולם
 מנלתי אחת ויחן והן אותיות הנשינו כי הם פעמים בלא הכנסת אחת המולאות. וזה לך האות
 צמנועת חמשת המלכים כי הם כלל כל התנועות שיוכל האדם להכניע ולהוליא. אף הנה אל"ף נחה
 אחר הנעה, א"י הנה יי"ד נחה וג"כ א"י. או הנה וי"ו נחה וג"כ או, ואלה הנמים פעמים בכתב
 ופעמים בלא כתב רק בנשימה לבד, ע"ש. ובהא פליגי מ"ס יש אם למסורת ר"ל שאותיות ארי'
 הנקראים אותות לשלמות המסורה הם כלומר לשלימות חתיכות התיבה וזאת הקריאה ולכן כל מצינו
 מסרת האם יש לסבור זה סגרה שלדרשה צאה. ומ"ס שהאותות לשלימות הנקרא הם ר"ל למשך
 הצרת הנקודה שהאות נקראת זה ולא תשתנה התיבה צעבור משיכה יחירה לכן אין משניחין צאות
 ארי' המסרה ונעולת האם כשרה, והדברים ישרים למולאי דעת ואוסיני אות: (יא) וארב לו.
 קרא יתרה הוא, נכתוב כי יהיה א"ש שונה לרעהו וקס עליו. אבל וארב לו, עד שיחכוין לו.
 לאפוקי כסבור לרצון הוא ונמלא שמעון לא זה פלוגי שמתכוין לו, זהו לר"ש, ורצון פליגי עלי
 דר"ש וסברי מתכוין להרוג את זה והרג את זה חייב ודרשי וארב לו, פרט לזרוע אכן לגו מצורה
 של בני אדם כגון חשפה ישראל וחד מלרי דפטור משום דרבי ל"י מלרי קצוב צנייהם, וילפי' מהאי
 קרא בכל דוכחא דכל קצוב כמחלה על מחלה דמי (סנהדרין ע"ט וכחצות ט"ו), ומזה אמרי
 ט' חניות מוכרות בשר שמוטה ואחת בשר בבלה ולקח מאחת ויחן וא"י מלרי לקח ספקו אסור,
 דכל קצוב כמחלה על מחלה, (וכן לקולא ט' חניות בבלה וכו') לא הוי כ"א ספק ולא חלוקין בשר
 רוצה) ובנמלא הלך אחר הרוב, ודוקא שלא פירש בפנינו, אבל לפנינו פירש, או שראה את האדם
 שלקחו, הוי כללו לקחו משם בידו, משום דהספק נולד במקום הקציעות, כ"ד הפוסקים צו"ד
 סי' ק"י ס"ג, והר"ן אומר (בפרק גיד הנשה) ולי נראה שכל שלא צא לידו ממקום קציעותו אעפ"י
 שראה אותו פירש מן הקצוב מדינא שרי דמלאוויית' לא מקרי קצוב. אלא במקום קציעותי, רק
 שחמשים גזרו ששלאווי פירש מן הקציעות גזירה שמה יקח מן הקצוב, ע"ש. וקשה ע"ז מלאווי
 בתוספתא (הוצא ב"ר"ש רפ"ה דטהרות) תשעה שרלים ולפירע אחד ב"ר"ש ונגע באחד מהם ואינו
 יודע באיזה מהם נגע ספיקו טהור פירש אחד מהם לכ"ה ספיקו טמא לר"ה ספיקו טהור
 ובנמלא הלך אחר הרוב וכו' ופירש הר"ש, ספיקו טהור דכל קצוב כמחלה על מחלה דמי אפילו
 להקל, ובנמלא הלך אחר הרוב צין נמלא ב"ר"ה, וצין נמלא ב"ר"ה, ופירש היינו שפירש בפנינו
 שניולד הספק במקום הקציעות לפיכך נדון כמחלה על מחלה, ע"ש. אלמא לפירש לפנינו הוי קצוב
 דאוריית' מדמלקיין צ"י ב"ר"ה ברוצא שרלים: (יג) ובפרט דם הנקי. הוסיף אונקלס בתרגומו
 אשדי דם זכאי, ואפשר לשון הנקרא ע"ד מליה, כי כל זמן שלא נעשה דין ברוצח אז דם הנשפך
 מהטהור כלול הוא מנוול ע"פ האדמה, כי לא חקבל אותו ולא תכסה עליו להרחותו לעיני כל
 עובר, כדי לתצוה את עליון הנכח, וכמאמר בקבלת האדמה אשר פלחה את פי' לקחת דמי אחיך
 מידך, וכאשר נעציר בים המלחה לדון את הרוצח, אז תמלח האדמה לכפות דם הטהור ויכופר
 לאחר דם שופכו, וזהו נכתיב ונצטר את הדם הנקי שלא ימחה עוד ע"פ האדמה, ועפ"י אין
 נורך להוסיף במקרא מלת שופך, וגם לדעת אונקלס יתכן לפירש חיצת דם דקרא שהוא מאר לאדם
 שופך הדם, כי שרש דמה יש בהוראתו ג"כ ענין כריחה אכזר וכליון וכמו דמיתי אונך, נדמו
 עמי מכלי דעת, ורשעים במשך ידמו אל תדמו בעונה (ימ"י כ"א), וכן בדמי ימי אלכה, ומזה
 הענין לדעת ג"כ מה שאמר בשופט את הקדשים בחוף (ויקרא י"ז ד') דם יחשז לאיש ההוא
 כלומר כיון שהקריצין שלא במקום קדושתן נחשז לו כאלו השפית ואצד את הקדשים, וכן כאלו האיש
 המוכרת ומאצד נפש א"ש נקי כפיס יחואר בשם דם (דבר פערדאמונער, פערניכטער), ויהיה לפי"
 לחיצת דם פי' שנים בהוראתה ר"ל מאצד דם הנקי (פערדאמונער דעם אונסולדיגען צולוטעם),
 ונכלל תוספתא אונקלס במלת דם ענמו: (טו) לא יקום עד אחד. לא יתקיימו דברי עד אחד,
 שאין בדבריו מומם לענין העונה, לא עונש גוף ולא עונש נפשו, לכל עון ולכל מעשה כגון שיעיד
 בו ששעה עון פי' צינו לצין המקום צמיד או צנוג. בכל חטא, זה חטא דברים צינו לצין חצרו.
 אשר יחטא, נמוון, אין בדבריו מומם להעניש על פיו (ב"ב"ט): (טז) כי יקום עד חמש. ענינו
 יקומו עדי חמס, וכן עד שער העד ענינו עדי שער, וכן ועשייתם לו כאשר זמם כמו ועשייתם
 להם כאשר זממו, כי בשני עדים הכחוז מדבר, כמ"ש רמ"י. אמנם הזכירם בלשון יסיד כי שייחס
 כאיש אחד את צו, ולדבר אחד נכתבו, ע"ד ויחן שם ישראל (ע"י רצ"ה) לענות בו סרה. שמוכר
 העד הזה וכל העדות האות, כיצד שאמרו להם והלא אחת עמנו הייתם צויתו יוסף במקום פלוגי
 (רש"י), והעד הזה שנמלא זמם קרא אותן הכחוז עונה בו סרה ומפי שזהו סר מכל עדות זו
 ואין לו זה אפילו קמת מהעדות, כיון שצויתו יוסף לא נמלאו כלל עם אותו שהעידו עליו, ולא

ידעו מענינו ומחומה אם ליה מפלוגי או לא ליה, משא"כ בהכחשת העדים שאין מסירין אותו מכללות העדות, שאם העידו הראשונים ראובן ליה משמעון מנה ציוס פלוני ויאמרו הראשונים שלא ליה ראובן משמעון צאחור יום כלום, שנמלא שנעדות זו לא הסירו את העדים הראשונים מכללות העדות, שאפשר שגם הראשונים שם היו צאחור יום וראו שראובן לא ליה משמעון כלום כמו שראו האחרונים, אלא שם משקרים צעדות; ומפני שהעד זומם הוא מוסר מכל עדות זו צללו קראו הכחז לענות צו קרה (ר"ח), ומפני זה האחרונים נאמנים כיון שמועדים על גומן של העדים והיו כאלו העידו עליהם שהרגו נפש או שחללו שבת, והם אינם נאמנים על עצמם לומר לא עשינו כך וכך (הרמב"ן והטור), ועוד שמוחק כך ניכר שעדים אחרונים המזימים חומרים אמת וליכא למיחשציה דמשקרי להאבנת הרוע או משום מנוון או מחמת שנאת העדים, דא"כ מה להם לנהיג זה להעיד פניהם נגד שנים הראשונים צעין שאחד ידע מחצרו, ויותר היה להם להעיד על כל אחד מהם שעבר עבירה שחייב זה מיתה צ"ד, וצוה האופן אין אחד מהראשונים ידע מחצרו כלום (פני יהושע מלשון הרש"ם), ועוד טעם מרוב יותר כי הר"ן (צדקת יום) מפני זה נאמנים המזימים יותר מהמוזמים אע"ג דתרי ותרי כינהו, לפי שיותר רחוק שישקרו המזימין מהמוזמין, אע"פ ששניהם מכניסים עצמן בדבר הראוי להחזק, אעפ"כ המזימין מכניסין עצמן צוה יותר מהמוזמין, כי חולי חשבו המוזמים שלא ראם שם אדם צמקס אחר צאחור זמן ולכן הכניסו עצמן צוה לשקר עם היותו זר, אבל המזימין אם אין אמת כדצריהם חיד לא ייראו מהמוזמין שידעין האמת עצמם, שיוכיחו שהאמת אחם, ויעידו ע"י אנשי אותו המקום שראם שם צאחור זמן שאמרו שנעשה המעשה הרוי, היה המעשה או לא היה, הנה אין ספק שצ"י שהמוזמין לא יצרכו שהאמת כדצריהם, שראוי להאמין המזימין יותר; ולא יסתור מ"ש ר"ל דעדים זוממין מדום הוא דמאי חזית דממכית אהני? ר"ל שאין דרך התורה לסמוך על הגרסה המתעשה אם הוא אמת אם לא כ"א על עדות שני עדים, שהרי האמינה התורה שני קלי עולם כל זמן שלא יהיו פסולים להעיד כמשה ושמאל שידענו צהם שלא ישנו שום דבר אשילו צשיחה קלה, הנה אם נסמוך כאן על המזימין יותר מהמוזמין מפני היות דברי המזימין יותר נכחין שיהו אמת, הוא מדום ויציאה מדרך התורה צשאר המקומות, ע"כ. (מנועם סצרת ר"ן צוה יוטעם מאל דעת הרמב"ם בהכחשה והזנה דלא הוי אלא הכחשה, וגם נוכל לסלק ממונו התומי הגדולה שהציא התומים צחומ"מ כי ל"מ צסם הגאון מוה"ר"ם יונה מפלוגי רבעני, ודברי התומים שם צייסצו קושי"ו זו צמ"ש דכשהמוזמין חומרים היינו עמכם ולא ראיחם דהוי הזנה הוא חממה, וכבר העיר עליו צנחיות המשפט שם). מכלל הדברים האלה כחצ הרצ צפני יהושע נתיישב ג"כ מה נשחנה דיני עדים זוממין מכל עצרות שנחורה דקימל"ן דאין נהרגין ואין לוקין צלא התראה וצעדים זוממין מדום דתרי ותרי נכה דלא לצעי התראה, ואע"ג דצפי אלו נעדות יח"צ טעמא דלא שייך התראה צגוייחו כמו צשאר עצירות, אפי"ה אטו משום הכך סצרות נוקים וקטול נפשות מקסיקא, אמתם לנצרות ה"ל א"ש, שהרי עיקר התראה אמרי צעלמא שאינו אלא כדי להצמין צין שוגג למזיד, שלפ"כ מוקרין את העדים מביקין אתם אותו התריחם צו, וע"כ שצריכין להתרות צכל מה דאפשר למזיד לך זכות כדאמרו צבס"ק דמוכות, וא"כ נראה דצעדים זוממין לא שייך הכ מלחא כלל לפי המצואר למעלה, דכיון שאלו המזימין חומרים שהעדים הראשונים לא היו כלל עם ההורג וההורג א"כ מה שוגג ולך זכות שייך כאן דנדלי צזון דברו ואי משום מאי חזית צבר מיושצ למעלה, ע"כ. הנה נחצאר שעיכר נאמנת עדים האחרונים אינו רק צאופן זה צאמנם על הראשונים עמנו הייתם לצד צאחור יום וצאחור מקום, והמלוו והלוו או ההורג וההורג לא היה שם, וצוה הוסרו העדים מכל העדות, ועז"א חורה. לענות צו קרה ותרגום קרה (אונטווענדענדעם, אונגעזעהענעם), דכיון שלא היו צאחור מקום לא ראו הענין הכעסה שם לפי מאמנם; ומן התומה שהראצ"ע פי' לענות צו קרה כגון ע"א, ויראה צבור שלא יאלו דברים אלה מפי המסס הראצ"ע, שידע היטב צענין עדים זוממין שהוא נוהג צין שהעידו עליו שעבר על אחד מאיסורין צין מחוייצי מיתה צין מלקות, או שהעידו צעניני ממונא צין אדם לחצרו, ונדלי הוא חוספת מתלמיד אחד שטעה והטעה אחרים אחריו לחתנם מלת קרה (איצער-טרעטונג) שלא כדת. וראיתי לריטב"א צמדוסי (מכות ה') דהא דילפינן מן לענות צו קרה ענין הזנה צגוף העדים דוקא הוא מיתורא דמלת צו, דלא צעי לממח צו דהא כחצי כי יקום עד אחד צאיש, אלא ודאי ה"ק לענות צעלמו של עד קרה. ע"כ לדבריו חלק שני מן התקרא הוא ציחור לחלק הראשון כיצד נדע שהוא עד חמם ושקר, לפי שצונין צו קרה, עדים אחרים מעידים על הראשונים צעדותם היא עדות קרה, שמועדים על דבר שהיו קרים ממונו שלא היו צמקס המעשה רק צמקס אחר, ולמיד לענות כלמ"ד ללשונו נצציר שענינו קצה כלומר ע"י לשונו. וכן לענות טעמו ע"י ענות צו קרה: (שו) עד חמם. ת"א סהיד שקר וכחיצ"ע. ומדלא אמר קרא עד שקר נצפסקו

(כנפסוק י"ח) רק עד חמס, כ"ל שהוא בעליו לשון עד זומם שנפני רבותיו, דהיינו שהחזו ע"י עמנו הייחס, דילפו ליה (מכות ז') מלענות בו קרה, שהוכר גופן של עדים, כי לא היו בזהותו מקום שאלו עליו שנעשה שם המעשה שהעידו, ולשון חמס ישמש גם לענין הסרת דבר ממקומו (ירמיה י"ג) נחמקו עקבך, שפירשו הרשנים הוכר הכסות מעל העקב, וכן ויחמוס כן שבו (איכה ז'), ר"ל הסר סבת הגן, וכן חמסו חורתי (יחזקאל כ"ב) כלומר הסירו חורתי, והעיד שם שם רבנו יונה כי ענין חמס בלשון ערבי הוא הסרת דבר ממקומו, ככה העד שהוכר ממקום המעשה נקרא עד חמס (אונטווענדער לייגע), ומפרש חס"כ בזהו אופן ידע"י שהם עדי חמס, ואמר לענות בו קרה, שעדים אחרים יעידו עליהם שהיו קרים ממקום המעשה כי עמנו הייחס ממקום אחר: (יז) ועמדו וגו' הריב, לרבותנו (שנעונו לח"ד) ככלל במקרה זה העדים ובעלי דינים, כי שנים צעמידה לפני צ"ד וכן בנסהדין י"ס. בעצדים דיכאי מלכא, ח"ל יכאי מלכא עמוד של ועמדו, וכ"כ כן בנספרי, וכ"כ פשוט לשון המקרא, מלכא אחר עדים רק חששים, משמע לכלול גם את הגדון שהעידו עליו עדים הראשונים למיינו מיתח מלקות או ממון, גם הוא עומד לפני הצ"ד בשעה שזימנו האחרונים את הראשונים, ובפניו החזו הרולים למיינו, ורק באופן זה אחר חס"כ ועשיהם לו כאשר זמם לעשות לאחיו, וספיר אמרו רבותיו כאשר זמם ולא כאשר עשה, לאחיו והרי אחיו קיים, לכיון שציאר הכחוש שהגדון שהעידו עליו עומד בפני צ"ד בשעת הזמם, ח"כ הוא מי ולא ילא עדיין מן הכח אל הפועל להמיתו, וזהו נחישת חמיתת הכח פכ"י דגם בשכר הרגו שייך לשון כאשר זמם, וכן חמיתת הכיטע"ל דגם אחר שהכרז מקור אחיו (כמו שהתקמי דבריהם אח"י) כי האמת בדברי הגדולים האלה, דבלשון זמם לחור, והן בלשון אחיו גרידא לא תשפך שכלל הרגו דוקא, חמס דברי רבותיו נאמרו מאלד, ומנה דמבואר בקרא שהזמם היה בפני הגדון, ומיילא מבואר לכאשר זמם דוקא לא כאשר עשה, ואחיו ע"כ כשהוא קיים, ומסתבר טעמא, דלא מייב קרא לעשות כאשר זמם למייב המחמיר מיתח רק בשגדון לפניו ועומד שותק נמיתת ואינו מודה לדבריהם, אבל כשאינו לפניו, אף שהחזו העדים אין לקיים בהם כאשר זמם ולהמיתת דהילולא הפדה כחצי, מן כשיצא הגדון יודה לדבריהם כל יספק דם נפשות נקיים על ידו. (דומה לדברי הכח נחמס המחזר אח"י) לכן הקפיד קרא לבאר ועמדו שני האנשים וגו' לסודות שהגדון לפניו בשעת הזמם, ולפ"י גם בשמח הגדון מעלמו אחר שהעידו עליו מיד מיתח, אם החזו אח"כ עדי אין לקיים בהם כאשר זמם: (יח) עד שיקר העד, לא פי' הכחוך אף יודע שהוא עד שקר, כי בזהות הענין בשני עדים שמעידים על הדבר, אמילו יצאו מזה ויכחשו לזמם לא יתברר ששקר ענו, ולא טבל לומר שזה ההכרז בדגליו, כי לא יאמר בזה ודרשו המופתים היטב, ע"כ בזה הקבלה הנאמנה ופי' כי בהזמנה מהיה, כשיאמרו הלא ביום פלוני עמנו הייחס (רמב"ן), ובתלמוד (מכות ה') אמר' מנהמיל שאין העדים נעשים זוממין עד שזימנו עלמן של עדים, מלחמך קרא והנה עד שקר העד עד שחשקך גופן של עדים (ע"ס רש"י ותוס'), וכי הרמזים צפי' שילא לרבותיו זה, מלכא נאמר עדות שקר, עד שחיה העדות על עלם העדים לא על הדבר שהעידו עליו, ע"ס. ויש להתעורר על דבריו מנ"ס הוא עלמו צפי' למשנה רפ"ק דקטוס ח"ל שם שכי' שאלמה חורה עד חמס הכונה זו עדות שהוא משני עדים כמו עד שקר העד גבי עדים זוממין ע"ס דבריו ונמ"ס צפי' דקטוס עד אין זה ר"ל אין שם עדות, יעו"ס. וגם רש"י כתב על מה לאמר' (קטוס ז') כ"ו שאלמה עד הרי כאל שנים דלשון עד אינו אלא לשון עדות. ע"ס. גם לא מלינו שם עדות בכל כ"ק על כונה זו, כי שם עד כמו שימשש על מואר העד ממס (לייגע) כמו לא יומת ע"ס עד אחר, ככה ישמש על שם המופשט (לייגנים) כמו עונה דרעשו עד שקר (משלי כ"ה) דתרגומו סהדותא דשקרא, ולזה על לא מענה דרעך עד שקר. תרגמו אונקלוס סהדותא דשקרא ויצעית סהדי דשקרא; ורש"י"ל שם צפי' אחר שילא לרבותיו זה מומלת שקר קמא שהוא מיתח, ומזה דרשו שבעד עלמו היה השקר שלא היה שם, יעו"ס. גם זה דמוק; ויותר יתכן כי מלת העד הוא בלחמה מיתח, כי אחר שאלמה והנה עד שקר מה לו לחזר ולומר עוד הפעם העד, שהוא שם חסר לא פעל, כי אם היה פעל היה ראוי לומר העד ה"ל לרוב, והע"י הקורא, כמו העד בנר האש, ואם היה כוונה המורה לדבר מהכחשת עדות עלמה ע"י כת שני, שזאת חומת היה הדבר, וזאת חומת לא הי' הדבר הזה, ה"ל לומר פעל העיד (עב האטו בעלייגע, אויסגעזאגט) לסודות שהגדה הוא שקר, אבל אם נאמר שמן ההזמנה צעדים עלום לבד המקרא משמע, שהעדים שהזימנו אינם יודעים כלל מעלמה של עדות אם אמת הוא אם שקר אם נה"י הדבר או לא נה"י, ויכול להיות שהגדלם הוא אמת רק שהם צעלם לא ראו את המעשה כי היו ביום זה במקום אחר, שפיר לא אחר פעל העיד רק שם האחר העד (דער לייגע). ובעל מיקון סופרים שאלמה כן על מלת העד שהוא שקר י"ד, והלך אחריו בעל מנחת כליל, שגו ברוחם והתחלף להם העד

דכאן עם העד דויגט שהוא פעל, וכאן אין מקום לוי'ד כלל: שקר ענה באחיז. מתקרא זה איז תמה עמ"ס הרמב"ם (פ' ט"י מעדות ה"ג) כילד היא ההזמה אם אמרו אין לנו יודעין אם הרב ואי' ציוס זה צירושלים כמו שאמרו אומרים או לא הרבו, ואנו מעידים שאמרו עמיתים עמנו הייחס ציוס זה צבאל הכי אלו זוממין והרגין או משלמין, הואיל והעדים שהזמנום לא היו משגיחים על עמיתם של עדות כלל אם אמת אם שקר. יע"ש. מוצא דעתו שאם אמרו על העדים עמנו הייחס צמקים פלוגי וגם צעלי הדברים עד שהעידו צנף המעשה גם כן אי אפשר להיות נעשה ציוס ובמקום זה, אין כאן הזמה רק הכחשה. ובתקרא שלפנינו מוצא דהזמה והכחשה הוי הזמה, דממה שאמר קרא והנה עד שקר העד ילפין ההזמה. וממה שהוסיף הקרא לשון. שקר ענה צאטיו. מוצא דמלכד שנתכרר ע"י דרישה ומקירה שהזמו גוף העדים נחצר להם ג"כ שהוכחו צנף העדות. ובאמת דעת הטור דלא כרמב"ם צום דקוצר הזמה והכחשה יחד הוי הזמה ממוצא דצנפי חז"ש ובלח"מ (ע' צמח'י לחז"מ רס' ל"ח), והנה הממזרים כולם שהקשו ע"ד הרמב"ם צום מהא דפלוגי רצנפי, וממשיך והזמה, ומתן הן שלוחי ומשי' עדיו, וייצבו צטוב טעם ודעת, ולא התעורר אחד והממזרים שגם מתקרא שלפנינו יורה היפך דעתו, וכל דצריהם צייטוב הסוגיות הג"ל אינם מועילים לייסד המקרא שלפנינו, דלפי פסוקן של דברים מוצא דקרא דהזמה נקראת גם בהלטרפות ההכחשה עמה עד שזכיתי לראות דצרי קדשו של רצנו הגדול הגר"א ש"ל צפי' דקרא דילן חיל, דע שצמלקות ובמיתה וצדיני קנסות אם העידו על האדם שהרג את חצרו ומייצבו מיתה או מלקות או קנס, אם החזנו ע"י עמנו הייחס אף שעדים אחרים צאו ואמרו אמת הוא שהרג רק לא צאחו יום שאמרו עליו כ"א ציוס אחר, אעפ"י יקויים צהם כאשר זומם, שצטעה שדברו עליו לא היה מייצב עדיין מיתה כיון שלא צאו עדים עדיין, וקנסות עדיין לא היה מייצב עד שיפסוק צ"ד עפ"י עדות כשר; אבל צממון אינו מייצב רק אם הדבר שקר לגמרי, אבל אם עדים צאו ואמרו אמת שמיצב ממון לחצרו, אעפ"י שהחזנו העדים האצטונים צעמנו הייחס אין מקיימין צהם כאשר זומם, משום שלא הפסידו צום, כי ממון מייצב אף בלא צ"ד, לכן כחצי והנה עד שקר העד ששקר הוא לגמרי וקאי על ממון, שקר ענה צאטיו אף שאמת היה המעשה רק שהוא אחר שקר עליו שרצה למייצבו מה שעדיין אינו מחוייב שלא צאו עדיין עדים כשרים ואינו מחוייב עדיין צצית דין, עד כאן. עתוס' מכות ד"ה וכן. וצדור אללנו שהתכנין צפירו צו לייסד צו דעת הרמב"ם. והנה דעת הגאון מהר"י צמחיים צמסון המשפט ס"י ל"ח, אם הצעל דין עלמו מורה לדצרי העדים שהחזנו פטורים מלשלם מדין עדים זוממין, דהא הוא מורה לדצריהם, ואין מילוק דין שהוא מורה קודם שהחזנו או אח"כ, ולא לצד צדיני קנסות שהוא מילתא דממון, אף גם בכל דבר אם הצעל דין שהעידו עליו מורה שהאמת כדצרי העדים אין כאן הזמה, דהזמה קנס הוא, ואם הצעל דין מורה איך יקנסו אותם הכי אומר שהאמת אמת, והזמה מדות הוא, ודי כשאין הצעל דין מורה להם, דלא כמרש"ל ציט"ס. ע"ש דשקיל וטרי טונא צום. ואם נחזיק דעשה צו ים לנו מקום לוור דהך דינא אחי' קרא דין לאשמעינן צמ"ש צכפל לשון, והנה עד שקר העד שקר ענה צאטיו, להורות דאין עדים נעשים זוממין לקיים צהם כאשר זומם רק כשהחזנו והוכחנו, החזנו מפי העדים צעמנו הייחס, והוכחנו מפי הגדון, אבל כשלא הוכחנו מצע"ד, כי הוא מורה לדצריהם, אף שהחזנו מפי העדים אין מקיימין צהם כאשר זומם, ולפי"ז א"כ לחלק המתקרא לחלצין ולומר כדעת הגר"א דעד שקר העד איירי צממון, ושקר ענה צאטיו צנפסות, אבל כולה קרא משעבי צדק כלל דין צמיתא דין צמלקות דין צממון, דצכולם לא משכחת קיום ההזמה צהם רק כשהוכחנו ג"כ מפי הגדון לא צמורה לדצריהם. וכן לר"ע דצטלשה עדים אף שלא החזנו רק שנים מהם ולא השלישי, מ"מ נענש גם השלישי שהיה נטפל עמיהם צעדות שקר (ע"י מכות ה' דאמר ר"ע לא צא השלישי אלא להחמיר עליו ולעשות דינו כיוצא באלו, ע"ש צממוקי יוסף צשס ר"י גיאת), נוכל לוור דזה אשמעי' קרא, עד שקר העד היינו הזמה השכים, שקר ענה צאטיו היינו השלישי הנטפל לעדות שקר, אף שלא החזנו מפי ועשיתם לו כאשר זומם: (י"א) באשר זמם. אעפ"י שחוקקלם צממון כמא דמשיצ אין המכוון צו מחצבה פשוטה, כי דצריי זמתי (ירמיה י"ד) מתורגם מציצית צענתי, וכן דעת וצומה (משלי ח') פירש"י צממה מחצבת ענה, וכן זימה היא (אחרי י"ח) פירש"י זמה ענה, כחגמונו ענה חטאין, הנה לא חגמונו לשון מחצבה לחור אבל חצרו עמו לשון ענה, והוא האמת, כי שם ענה נופל על המכבים לעשות דבר, שהיה לו דרכים לכאן ולכאן, וכשגומר צלצו הדקך שהכבים עליו, ההכחשה הזאת יחואר צלשון ענה, וקרוצ לזה לשון זומם, וכמ"ש סרבי צהצלל צצין לשון מחצבה שהוא צצין הקל כמו ומחצבה לדקא, וצין לשון מחצבה שהוא צצין הכבד כמו מחשב להסע, ואחצבה לדעת זאת, משעבי ימים מקדם, כי כל הכחצים צצין הקל מורים על מחצבות טבעיות של חוש, שאינו לרין להתאמן צרותו להולידם צנפשו, כמו השולש שמשעבי חושב מחצבות

מחשבות שכלם, והרעצ שמעצמו לחשוב מחשבות אורל להשגיח את נפשו, ומצנע הגאה לחשוב מחשבות גלות וכדומה לאלה, הן הן הנזכרים בקל; וכל הנכסני' בכדור מורי' שהחושב הולך להחלוצו לגי' עניני' חדש' צנפשו ולחשוב עליהן, כמו הגאה אם ישוה תגלוחו ויחלוצו להשפיל רוחו עד שיליי' צנפשו מזה הענין ויחשוב צנפני' יחמד חשבתי לך עתה צלשון כדל, כי לפי צנפשו הקשה הוליד צנפשו הליד הזה והמחשבות עלי' ראו' להצנע צנפני' הכדל הילול כי יאל צנפשו עלומו, ואולם להוליד ליורו הנעלמים מן הכח אל הסועל לך לעומק ועיון והתגברות הסקירה, כמי שצורד וחופר בעומק הארץ לגלות מעמיוני', הן יעזור רוח האדם בעומק נפשו לגלות מעמיוני הלידים שבה, ועומק העיון הוא הנקרא צריק מצינה, ויש עומק ענין לטוב ולרע, מצינה חשמה עליך, לנער דעת ומצינה, נגור מורי' ומצינה, לטובה, מצינה רשעים חטאת היא לרעה, וכן זממו אל חסד; והכלל הזה כשנכתב לשון מצינה כחם הוא חמיר לרעה, וכשזורה לטובה לך שיהיה סמוך לחצר אחר טוב, כמו לנער דעת ומצינה, סמוך מצינה לדעת, נדע שהוא לטובה, חשמה"כ (משלי כ"ד) ומצנע להרע לו צנעל מצינות יקרא, אינו אומר מצנע להרע צלשון קל, כי חשמי' שהוא חושב להרע אינו צנעל מצינות אלא חושב כמי טנעו הרע, אבל מי שהוליד מחשבות הרע שאין צנעו נפשו להוליד ליורים רעים וחדשים שלא היה חושב עליהם צנעו נפשו, לו צנעל מצינות יקרא כלומר עליו הונח חולר הכזה הזה; וכן צנפני' דור הפלגה חמד חמד חמדו לעשות, שהאנשים האלה היו יחומין לעשות פשעים גדולים ולמרוד צה"י לכן חמד צה"י לשון זמם שורה על מחשבת רשע גדולה, עכ"ל וכשנכתב צלשון זמם שורה על המחשבה שאחר העלה והסכמה, חראה שהוא דומה למלת זמם שורה צלשון חרמי על הסוגר שנותנין צפי הצהמה שלא חשך או להטותה הדקד וכדומה, כאמרו (תרומו פ"ט מ"ג) לא זמם הצהמה, וכן חמדו והרסן שהוא לענין חסימת הצהמה מתורגם זמם, ויפתח את הגמלים חזי"ע ושרי זממא גמליה, וצאמת היא מלת עזרית, כי ואם זממו יד פה (משלי י') פירשי' אם זממו זמם על פיה וסמכות אחר, יע"ש. ומה לדעתי זממו צל יעצר פי (תהלים י"ז) ילה זממתי וסממתי את פי צל יעצור זממו דברי תעוררות על הברות הפוגעים בך, ומלמתי שכן הביטורו רז"ל (סנהדרין ק"ו) יע"ש וצנפני', הנה כמו שציינום הגממי לטוב צממית פי הצהמה הוא מונע מונע הצהמה, ככה צממית הרומי מעניינים המחשבה על הדבר, אחרי אשר כלתה התשועותיה על כנפי רוח המחשבות החולפות על הנפש חמיר, וישים מחג ורסן על המחשבה שיהיה חושב עלי' עד עתה; המורם מן הדברים האלה צנפני' יורה לשון זמם על הסכמה המחשבת לעשות רע מופלגת הילולת מצנפי' שאר צני אדם, ומה יאל לנו שלא יתכן להניח חולר עד זמם רק בהכחשת גוף העדים צממו היחס, לא בהכחשת העדות וכדומה, כי הדבר מתורסם מאל שאמי' ההמוניים המוחזקים לדבר דברי עקר אינם רגילים להיות משקר דבר שהוא עשוי להתברר, למלתא דעצדי לגלוי לא משקרי אכשי, ורוב המשקרים אינם צודים מלכס דבר חדש שלא היה כלל, רק צממשה אשר נעשה יסקרו וישנו לזרזו ותכונתו, מפני שאין הדבר שישקרו צו עומד להתברר כ"כ, אחרי אשר גוף המעשה נעשה צממת, והוא השקר ההוא צדו ההמוניים, אבל דבר זה הוא מאל שיומלא מרוב הצורה מלכו מעשה אחד מעקרו, ושיפלי צמקרתו כ"כ שיעיד דבר שיה' צמקום אחד והוא לא היה כלל צממו מוקום וצממו זמן, כי הפלגת שקרות כזה אינו רק צממית ע"ל חכלית הזרות המורה, לפי שהמחזק ירא לנפשו מלחמת צני אדם שראוהו צממו הזמן צמקום אחד שיוכחו מרסמו על פניו, והמלל כזן כזה המפלג צממו שהוא רחוק ואינו כהו צדו צני אדם, נקרא עד זמם, וכיון שכל ענין עד זמם היא עדות על דבר צממסם גמור צממיתו אחרי עומק עיונו צה, הנה אין לך מוזר יותר גדול מזה, וכיון שההחלל איננו רק להצנע צין סוגר למזיד שפיר ארז"ל אין עדים זוממין לריכין ההחלל; ומתרגם כאשר זמם (ויאל עד צממלסמפן האט), ור' רש"י כאשר זמם ולא כאשר עשה מכאן חמדו אם הרגו אין נהרגין, ור"כ רש"י (צממות ז') וצמולין (י"א ז'), ור"כ הרמב"ם צמ"ך מעדות ה"צ, ור"כ הכ"י צממות צממני' אם נמלאת אחת מהן זממית הוא והן נהרגין והשני' פטורה דקיימל"ן לא הרגו נהרגין, הרגו אין נהרגין דמתיב כאשר זמם לעשות לאחיו, ולא כאשר עשה; ומדברי ספר הידאים (סוף מלוה רמ"ג) מוזכר שיהיה נוסחתו כן צמ"ך דמלשון כאשר זמם ילפין להך דינא ללא הרגו נהרגין הרגו אין נהרגין, יע"ש. וכן מדברי הרמב"ם המוצאים לפנינו מוזכר שיהיה נוסחתו כן צממל, חמם לשון הממני' שם צממות כן היא. אין עדים זוממין נהרגין עד שיגמור הדין ששרי הדיקים אומרים עד שיהרג שחמיר נפס צנפשו, חמדו להם חכמים והלא כבר חמדו ועשייתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו והרי אחיו קיים, ח"כ למה חמדו נפס צנפשו יכול מעשה שצנעו עדותו ירגו חלמור למור נפס צנפשו הא אין נהרגין עד שיוגמר הדין עד כאן. הן הוא הנוסחה הישרה, וצנפסאות דין שחמו צממיתם כמה פעמים נפס חמת נפס הוא מוצנע וכו'

וכמו שהגיה המהרש"א וצחוט"ט, אמנם צפמרי וזילקוט הכותבא נכונה, וצמסם האריך הרב צמני יוסע לייצב נוסחא דידן ויס צענין זה חמי' רצחא, החעורר עלי' הרב צמני' סס סכתא, דמלשון כאשר זמס דלמר קרא אין להוכיח צמסרנו אין נהרגין, דאף צמסרנו סייד כאשר זמס, כיון דעיקר סמיוצ אפילו צמסרנו אינו על המעשה, דעדים זוממין אינם לדיקין החרפה, רק כיון שזמס לעשות ויכר מתוך מעשיו שהוא מזיד גמור, כמבואר למעלה, מע"ס כתיב כאשר זמס, דהכל בכלל צין סרנו צין לא סרנו? ומתוך כך העלה סס דעיקר ילפוטא הוא ממלת לאסיו, כמ"ס צמתי' לאסיו, וסרי אסיו קיים, ומיתורא דמלת אסיו ילפינן דלמי לאסוקי שזס סרנו אין נהרגין, דמכאשר זמס למד ילפינן דכלל סרנו נהרגין, ומיתורא דמלת לאסיו-לדיוק: אמי צמסרנו אין נהרגין לאסוקא מק"ו, וכן מבואר בלשון סרנוצ"ס צפירושו סכתא דהא דלמרי' סרנו אין נהרגין הוא מדכתיב לאסיו יע"ס צמני יוסע צאורך. אמנם צמנת לא סועיל צמירונו כלום, כי מלת לאסיו אינו מיתור, דהא ילפינן מן לאסיו, ולא לאסותו לענין זוממי צת סכן, ועוד דבדברי ריטב"א מבואר ספך דבריו, סכתא דלא יורה מלת לאסיו דוקא צמסר קיים, דאפילו לאחר מיתא ספיר מקרי אסיו, דכתיב להקים לאסיו סס צישראל, וכתיב קרבו שזו את אחיסם, ובצמנת מללמיו לא כפקא לן מירי, ובגמי ילפינן דסרנו אין נהרגין מדכתיב כאשר זמס, ושזין עונשין מן דיין, וממני' דנקטי' לאסיו ועדן אסיו קיים לאו מלשון אסיד למד הוא דפקא להו אלא לרומא דמלתא נקטי' להו להכי, יע"ס צריטב"א. הרי לפנינו דממלת לאסיו לא ידעי' סך דינא דסרנו אין נהרגין, והחמי' צמקומה עומדת, כי גם מלשון כאשר זמס דקרא לא נוכל למילף לה, דגם צמסרנו אחר סרנו אינו רק מאשר זמס לעשות. לכן כ"ל דלאו ממעמעות לשון לאסיו הוא דלמרו שזמיו קיים, וכן לא מיתורא דליטנא, אלא דלממרי' (סנהדרין י') לאסיו ולא לאסותו, דצוממי צת סכן וצועלה, אע"י דנעלמא כל סנחמייצ סמי מיתור כדון צממורה סכא גזמ"כ לדומס צמיתא הצועל סהיז קלא, ואפילו צמונא סהצועל סהיז פטור ממייתא כגון שלל סעירו על הצועל אלא עלי' כגון סססרו צה ולא צו, או סהיז הצועל צן חסעה סנים ויס אחר סגיתא ציזא למייצה וסזו פטור, גם צמס"ג כדונין הממנין צמיתא סקלא סהיז מניע לצועל אס סהיז צר עינשין, כמו סהוכיחו צמס' (מוכז צ' ד"ה זוממי'), ונכס"כ כסנגמר דין מיתא על הצועל, דהיינו כסהיז צשעת סגדת סעדים וצשעת גמר דין צמקת גדול וצר עונשין, ואחר גמר דין נודע סעדיין לא סגיע לימי גדלות וסיו צר עונשין, אס סזומו סעדים אס"כ סדוניס צמיתא סהיז גמור על הצועל לקיים צזס כאשר זמס לעשות לאסיו, וצזא אמרי רבנן צמילמא דפטיטא לאסיו וסרי אסיו קיים, דגם צמס"ג יקוייס צזס דין סזומה לדומס צמיתא דסייכא לצועל אילו סהיז צר עונשין, וכיון דממלת לאסיו מוכח לן דלשון זמס לעשות צוממי צת סכן פירושו לעשות ולא עשה. מניילא גם צכל זוממין מוכרחים אנו לפרש סכי, דכלל סרנו נהרגין, ונכלל דברים אלה יתצאר לן, דמתניתין שזמרה לאסיו וסרי אסיו קיים, וצרייתא שזמרה זמס לעשות ולא עשה, לא פליגי אסדרי, כי אף דמלשון זמס לעשות למד אינו מוכרח לפרשו לעשות ולא עשה, כי גם צעשה סייד לשון זה, מ"מ מלת לאסיו מגלה לן דפירושו לעשות ולא עשה, א"כ סצריית' נקטס עיקר ילפוטא, ומתניתין נקטס גליי הילפוטא. ובצמנת כ"ל שזין דעת רצותינו למילף לא ממלת זמס ולא ממלת לאסיו רק ממלת לעשות, שזס סיתא כוונת סחורה למייצ סעדים אחר סנעסס סדין צדון צפועל ממש, לא סהיז ליה סתמוס ולומר מלת לעשות סירה צמ"ו על סעמיר, וסהיז לו לפרש ולומר צלשון עצר, ועשה ועשיתם לו כאשר זמס ועשה, כי סעדים עזומס סס סעופים ככתוב יד סעדים סהיז צו צראשונה להמיתו, ומדכתיב לעשות יורה צציואר סעדיין לא נעשה סדין צדון, ואמנם כאשר זמס ולא כאשר עשה וכן לאסיו וסרי אסיו קיים, לא ממלות אלה אמרו כן רק מדכתיב לעשות מוכרחים אנו לומר כן, וסחוצת סמיויס צדו, עי' סצוועו כ"ה לסרע או להיטיצ ממעמעותו רק להצא לא לסעצר, ובפסמים זיין לצער כולו עלמא לא פליגי דודאי להצא ממעמ, וכן וכל אדם לא יסיה צזחל מועד צצווא לכפר, סעמו צחלמל ציחאו כדי לכפר, וכן וכל חטאת אשר יוצא ממנה צזחל מועד לכפר, להצא ממעמ, דצצנכנס לכפר אף סעדיין לא כיפר פסול וסערך ואף ר"ש שזיו פוסל עד סכיפר כצר, סהיז מנה דלמר קרא אסרינא ואת פר סמילת וגו' אשר הוצא את דמס, דממעמי קרא צצכיפר כצר, כמבואר בצמסם פ"ג א' ועי' סצת פ' צמס צמס, נודע צזית את דצר ס' לעשות סרע, ציקס לעשות ולא עשה, וסכ"ל צזה דמלשון נפס צנפס שזמרה מורה כזן צעדים זוממין מוכח סהיך דעת סלדוקיס שזוממין דוקא צמסרנו נהרגין, דזס כדצריסס סהיז לי' למיימר נפס סחת נפס, כמ"ס צמוצל ונחצל צמספטיס וצזמור, סמיתת נפס סרנל סהיז סצז מוקדמת למיתא סרנל, לכן כאשר זמס מלת סחת, ססורלמחו סצז מוקדמת, כמו סחת אשר קנא לללחי סגני נותן לו את צריתי שלום, סססקלס סנוקדמת סהיז סצז מוקדמת לנתינת צרית סלום (וכמ"ס למעלה צמספטיס צזזס אסון יסיה), וזס גם צמסרנו

צהרנו והרגין כדעה הצדוקין היה גם כאן רצוי לומר תחת נפש, להורות שניתה הנכלה היא סבה
 מוקדמת למיתה העדים וצביונה המסירה המורה כאן מלת תחת, ולא אמרה רק נפש צנעט,
 שאות ציית צנעט חורה לסבה המאומרת לצא, כמו אענדך שבע שנים צרכל, שעצרתה היתה
 לסבת נפואת רחל המאומרת לצא, וכן ויעזר ישראל באשה, וכן נפה ידך על ארץ מצרים בצרבה
 צעציל הצרבה העמיד לצוא. וכן כאן אמר נפש צנעט, שהעדים נהרגין על מה שזמנו לעשות לסבב
 צעדותן המיתה; עכ"פ מלל אמרה תורה לשון תחת מוכח דללא הכרו עדיין משמע קרא, ועי'
 ועשייתם לו כאשר זמם לאמרה תורה דוקא הוא כאשר זמם ולא כאשר עשה, ולדקו דברי רז"ל,
 וממקרא עצמו שפקרו המינין צא משבתן. וגם מלשון המקרא שאמר והנשואים ישמעו וייראו
 כדעה רבותינו, כי צמחייני מיתה שחליהם לעונם הפעולה שעשו, והפעולה הולידה העונם ההוא
 כדלם וכדומה, בהם לא נאמר למען ישמעו וייראו; רק בפעולות שחל עונם אינם כדלים לעונם
 חמור כזה, רק לקלות עשיית הדבר עלול הוא שיחברנו קרב העם, צאלה מענישים צעונם גדול
 לעשות גדר כל יפך יומר, כמו צבן סורר ומורה, צמית וצוקן ממלא, שצאלם חלה אין עונם
 המיתה מכוון אל המעשה, כי פעולות חלה מלד עונם אין מן הראוי צעונם חמור כזה, רק לקלות
 עשייתם הם עלולים שיחברנו צין המון, ולמיגדר מילתא המורה תורה צעונם, לכן נאמר בהם
 למען ישמעו וייראו. ולפי"ז אם היה עונם מהחומים צהרנו כדעה הצדוקים, הנה הם רואים צידים
 ממש, כי יד העדים תהיה צמחייני צראשונה להמיתו, ומיוצם חולדת מעשה הרגיהם, ואין מן
 הראוי לומר אחרי והנשואים ישמעו וייראו; אבל לפי המקובל האמתי שאין דין המחומים רק צלל
 הכרו, ולפי מעשיהם הקל אינם ראויים לעונם חמור כזה, ואינו רק למיגדר מילתא ולחיקון ישוב
 העולם, לכן שפיר אמר אחרי והנשואים ישמעו וייראו. ועד אף שצלשון נפש צנעט משמעותו
 נפש ממש, שאם זמנו למיני מיתה צעדותן ידונו הם צמיתה, מ"מ צלשון עין צעין טן צבן יד
 ציד רגל צרגל, אין המכוון צו למיני העדים צמחרון אצרים הללו, רק עונם ממוון, כאשר למדנו
 רז"ל, ופסוקות לשון המקרא יורה כצריהם, כי אחר שידענו שהמובל צמצרו צאחד מוצרים הללו
 לא יענם עונם גופי רק עונם ממוון. כמש"ס צמספטים וצאמור עין תחת עין וגו', שהמכוון צו
 גם ע"ד הפשוט עונם ממוון כמש"ס, אי"כ הדבר מצואר צעלמו שהעדים שזמנו להעיד צאחד שצבל
 צמצרו צאחד מוצרים הללו, לא יענשו רק עונם ממוון ולא עונם גופי, כי ועשייתם לו כאשר
 זמם אמרה תורה, ולא יומר מאשר זמם, והם לא יכלו למיני את הסובל רק ממוון, והנה צעדים
 צומנין דממונא איכא פלוגתא צין צרותא, דהרמז"ם סובר צצממוון אין צומנין כאשר זמם ולא
 כאשר עשה, לכן פסק צפ"ן מעדות שאם ילא ממוון מיד זה ליד זה צעדותן חחר לצעלי ונשלמין
 לו, וכ"ד החס"י, אמנם דעת הראב"ד שאין חילוק צין מיתה לממוון ולעולם אמרי"י כאשר זמם ולא
 כאשר עשה. וכ"ד הריטב"א (ע' תוי"ט צ"ב פ"ג מ"ד); והנה נושא"י כלי הרמז"ם לא ידעו מנין
 לו דין זה לחלק צין מיתה לממוון, וחחרו למלוא טעמים שאינם תספיקים (עמ"ס התוי"ט צמכות
 פ"א מ"ט), אמנם הרב צפ"י חשב למלוא מקור לדעת הרמז"ם ממה דאמרי"י צמתי"י כאשר זמם
 לעשות לאמיו והרי אחיו קיים, דמני"י ילפי' שאם הכרו אינן נהרגין, אי"כ לענין ממוון שהרי אחיו
 קיים שפיר יש לחייבם אף כשצבר נעשה מעשה על פיהם, יערי"ש. אמנם כצד הראיית לדעת
 מני"ס למעלה דמקורו זה הוא רעוע, כי אין ללמוד כלל מומלת לאחיו; ח"ל הפסרי ועשייתם לו
 כאשר זמם לעשות לאחיו אם ממוון ממוון אם מכות מכות אם עונם מיתה עונם מיתה, עי"כ. ואחרי
 שכללו רז"ל צלשון המקרא כל מיני עונשים למיני בהם את הצומנין, משמעות הדברים מוכיח שאין
 לחלק ציניהם וצבולם אמרו כאשר זמם ולא כאשר עשה וכדעת הראב"ד, גם מדשינתה המורה כאן
 מני"ס צמספטים וצאמור עין וגו', וגם צמסלומין שאינו למלוא חסרון הניקן רק קנסא צעלמא
 נאמרה לשון תחת, כמו חמשה צקר ישלם תחת השור, שומלת תחת יורה על סבה מוקדמת, וכאן
 חסר מלת תחת, ולא נאמר רק עין צעין אשר יורה על הסבה שהיתה מאומרת לצא לפי עדותן,
 זה יורה שאין לחייבם רק כאשר זמנו לעשות ולא כאשר עשה, דומה למ"ס צמלת צנעט, ויש
 אי"כ ממשמעות לשון המקרא הכרעה כדעת הראב"ד, והנה צממת דין זה כאשר זמם ולא כאשר
 עשה הוא דבר תימה וגדל הסברה והשכל, לומר לא הכרו נהרגין, הכרו אין נהרגין, וכי הרמז"ן
 צעממא דקך מלחא, דאחר שנהרג נחשוב שהיה אמת כל אשר העידו עליו והוא צעמו ממה, כי
 אם היה לדיק לא יעצמו ה', ועוד שלא יתן ה' השופטים הצדקים העומדים לפניו לשפוק דם נקי
 כי הנשפט לאלה' הוא וצקרב אלה' ישפוט; והחומים צממן משפט סי' ל"ח כצד צלמא צעור
 הנבל דין סי' אמרי"י אלו אמת אמת היה מורכ להם ולא היה מניח להמית נפשות נקיים, וכיון
 שהיו מנח"ס אמת ועדים אחרונים מניינין אותם כדצרינו ולכן יולאים לקטלא, אבל אם כצד נהרג
 אמרי"י אולי אם היה מי וראה נפשות הללו יולאים לקטלא היה חחר והודה לדצריהם, כי מה שלא

היה מודה עד הנה היה כי לא ראה להחזיק עצמו רשע, אבל אם היה רואה שעי"כ יצאו נפשות הללו לקטלם היה מודה לדבריהם להלילם מחר, ומספיקא לא תפקינן להו לקטלם, ותפסו והלילו העדה כתיב, עכ"ל. ולי טעם דבר זה, כי אחרי שנאמנת המזימים איננה רק מזימית אומדן הדעת שיש לנו על אמתות דבריהם יותר משל המוחמים, שאנו מעשרים את דברי המזימים לאמת, דל"כ איך יעשו פניהם לאמר אל שני האנשי, עמנו הייתם נאומה היום במקום אחר, ולא יראו לנפסם ולא יחשבו לתלחא דענידי לגלויי מן האנשים עלאם שהעידו עליהם, כי אם האמת צפי המוחזק הלא דבר נקל הוא להם לזרר באש"י אותו המקום שהאמת אמת, וסאיו שם נאומה הזמן כפי דבריהם (וכמ"ל למעלה מזה צאם הר"ן), ולפי שנאמנת המזימים איננה רק מלך אומדן הדעת, לכן הסברה נותנת שבחשון שימלא לו אומדן דעת לנאמנת המוחמים שאין יותר גדולה על אומדן הדעת לנאמנת המזימים, ויכריע זאי"ו, ולכא"פ יהיה שניהם שקולים, ואין לנאמנת כח זו יתרון על של סברה, והנה כשכבר יראה עדות כח הראשונה מן הכח אל הפועל, והוא שדנו ה"ד את הדון על פיהם והרגוהו, אשר העדים עלאם שהעידו עליו יסלחו ידיהם לפעול מעשה הסריגה, כי יד העדים תהיה זו בראשונה להמיתו, הנה צאם יש לנו אומדן דעת גדולה לנאמנת דבריהם, כי אם לא היו יודעים ציור גמור אמת עדותם, איך ירשיעו שני אנשים ויאשימו נפסם לעשות נבלה גדולה כזאת לשלוח יד באיש ולהמית מי שהוא חף ונקי מכל פשע, הנה מעשה ידי העדים נעולה זאת תחזק לנו אומדן דעת על אמתות עדותם, כי כלל צירי מעשה דב, עכ"ל אומדן הדעת שיש לנו ע"י המעשה לנאמנת המוחמים היא שקולה נגד אומדן הדעת שיש לנו לנאמנת המזימים, והסברה נותנת שבהרגו אין נהרגין, וזה הטעם מתבאר לטעם הרמב"ם דדוקא צמיחה אחרי כשאר זמם ולא כאשר עשה, לא צמחון ומלקות:

ב (ה) ילך וישוב לביתו. ממשמעות הדברים היה נראה שיחזרו לבת דבריהם, כלשון וילך משה וישב אל יתר חותנו, לך שוב מלכים (שמות ד') אלכה ואשובה אל בעלי הראשון, שההליכה בכל אלה היא צעלמה הסחורה והמנועה ממקום שבו עד צואו אל מקום שאליו; אמנם (קטע מ"ג) אמרו שהצונה צית והטועה כרס ואירס אינם חוזרים לבתיהם הלא עוסקי' בנספוק מים ותזון להוליכי מלחמה ולתקן את הדרכים ולדבריהם מהו ילך וישוב לביתו דאמר קרא צמ"ק צמ"ק ונ"ל שהוא כענין ורוד הולך ושב לראות את אצ"י (ס"א י"ז), שההליכה היא הרחוק אל המקום שבו, והשונה היא הסחורה אל המקום שהיה בו, וטעמו שלא ישב דוד בקצב צמית שאלו כ"א היה הולך ושב חמיר מציתו לבית אצ"י, וכענין ילך ושב (בראשית מ') שהוא יליא ורחוק מן המצב וחזרה וקירב אלי, וכן כאן ילך וישוב לביתו טעמו לא ישב בקצב צמיתו אבל ילך ושב חמיר אל ביתו, שצמקו עד"מ בנספוק מים ותזון לנצח המלחמה צמ"ק לרס ליום ויומים יוכל לבת צמיתו, ואינו חוזר ושב אל אצ"י המיל רק לעת הטריכותם אל הספקה, ולפי"ז יחזרם. ילך וישוב (ער גשהע הין אורז וויעדער, איינסטויילען נאך הויזע): (ז) ארש אשה. צמתי (קטע מ"ג א') ממעטי' המחזיר גרושתו ואלמנה לכ"ג שאינם חוזרים, ופירש"י המחזיר גרושתו ואיננה חוזר שאינה חדשה לו וקרא אשה חדשה קפיד ברכתי' (כי תלא כ"ד ה') כי יקם איש אשה חדשה, וכן אלמנה ואיננה כה"ג אינו חוזר בשבילה דלימנעו מלא לקחה, עכ"ל. ואע"ג דכאן באירובין לא כתיב חדשה, ומילא ידע' ל' מדיאכיר חדשה בנשואין, אמנם בספרי איתא אשה ולא לקחה, באשה הראוי' לו פרט למחזיר גרושתו ואלמנה לכ"ג, ע"ש. מנעט גרושתו מנעם שאינה ראוי' לו, והיינו בשהיתה נשאת לאחר המזירה, והוי דומי דאלמנה לפה"ג: (י) לשלום. להרעצ"ם (פ"ו ממלכים ה"ו) אחד מלחמת מלחמה (ז' עוממים) ואחד מלחמת מלחמה (שאר מלחמות), אין עושין צמ מלחמה עד שקראין להם לשלום עם קבלת שבע מלחמה שבעו צ"י, וכתב הרמב"ן ולא הזכיר הכתוב קבלת ז' מלחמה, שכבר באמר לנו צמ"ל לא ישנו בארץ מן ימיהו חודש לי כי מעבד את אלהים, וי"ל שצמלת שלום עצמו בכלל גם קבלת ז' מלחמה, כי שם שלום נגזר מן פעל שלם, שהוראתו שליוות ומחיוות הדבר, כשנמלא כלו כמו שראוי להיות ולא חסר ממנו כלום (פ"ל לקממען) והנה המדבר שאינו שומע גם לו' מלחמה האלה שמכללם ע"א בבהמחש מליאוחו ית' ושפיתו דמים ושאר דברי גמ"ל, אין זה מכלל אדם, והיה מרעין הבורא ית' ללוות את צ"י את שבע מלחמה אלה, לקנות עכ"ל שלמות זה לנפשותם, ולכן צאם לו הטוי לקרוא להם לשלום, בין שלום המדיני ומצבת צ"א, בין שלום נפשות עלאם, והם ז' מלחמה הקין שלמותם: (טז) רק מערי וגו' לא תחיה. מחובר עם מה שאמר למעלה ואם לא תשלים עמך, כלומר אם אחר שקראת אליהם לא ראו להשלים עמך, לא שלום המדיני והצבתי, ולא שלום נפשותם. שאינם רואים לקבל ז' מלחמה צ"י, אז לא תחיה כ"י, כי אין הצדל בין שאל אומות לו' עוממים רק צמ"ן הכנים והסך. שנאמר האומות יצאו אותם לעלמם, וכו' עוממים גם אלה לא תחיה. (רע דלית צהך עניינא פלוגתה דרבותא. לרש"י אין קריאת שלום